Češka knjiga o vlaškom pravu.

Napisao

priv. doc. dr. **Petar Skok.**

Dr. Karel Kadlec, profesor slavenske pravne povijesti, poznat kod nas kao izdavač hrvatskih pravnih spomenika, publikovao je god. 1916. potporom češke akademije djelo, koje svojom sadržinom zanima ne samo lingvista, nego i historika, osobito pak historika prava. Posvećeno je izučavanju vlaškoga prava na balkanskom poluostrvu u bugarskoj i staroj srpskoj državi i na hrvatskom zemljištu, u madžarskoj, poljskoj i českoj državi i nosi naslov: Valaši a valašké pravo v zemích slovanských a uherských[1]).

Djelo nije toliko originalno u pojedinostima, koliko zbog široke koncepcije, po kojoj je zasnovano. Dosada naime nema ni u rumunjskoj ni u ostaloj evropskoj literaturi djela, koje bi nam prikazalo u svim detaljima pravo, što su ga imali rumunjski koloniste u gore spomenutim zemljama.

Koncepcija djela je i radi toga originalna, što nijedan dosadašnji ispitivač postanka rumunjskoga jezika, pitanja naime, gdje se je formirao, da li na Balkanu ili na sjeveru od Dunava, da li u Iliriku ili u Daciji, nije došao na misao, da pri rješavanju ovoga izvanredno teškoga problema uzme u obzir i vlaško pravo. Kadlec je došao na tu novu misao. Za to je njegovo djelo interesantno i za lingvistu. Radi toga se ja, koji nijesam pravnik, baš i laćam pera, da o toj lijepoj knjizi izvijestim našu naučnu publiku.

Kako nijesam pozvan, da govorim o pravnim pitanjima, ne mogu se upuštati ni u kakvu kritiku Kadlecovih pravnih izlaganja. U ovom pogledu mogu da se ograničim samo na referisanje. Posao mi je u ovom pravcu izvanredno olakšao sam autor, dodavši na str. 437.—451 »Doslov«, u kome skuplja u prijeglednu cjelinu sve svoje izlaganje. Meni kao referentu ne preostaje ništa drugo, nego da prenesem glavnije misli toga Doslova.

Kao kritičar mogu da nastupim jedino ondje, gdje autor iznaša lingvističke razloge u potkrepu svoga razlaganja. Na ove ću se detalje osvrnuti kao i na glavno pitanje, ukoliko iz pravne historije nesumnjivo slijedi, da je današnji rumunjski jezik nastavak balkanskoga latinskoga jezika, a nije nastavak onoga

[1]) S úvodem podávajícím přehled theorií o vzniku rumunského národa. Napsal — —. Praha Česká akad. pro vědy, slov. a umění, 1916. S. IV + 528 + 2. 8°. — Pri izradivanju ovoga prikaza bio mi je na pomoći g. dv. savj. dr. Ćiro Truhelka. Njemu zahvaljujem za podatke o Vlasima u tursko doba, koje sam crpio iz njegovih ispisa iz dubrovačkoga arhiva.

latinskoga jezika, kojim su govorili romanizovani Dačani. Imam dakle da odgovorim na to, da li je Kadlec u polemici oko postanka rumunjskoga jezika, koja datira još od 18. stoljeća, a ni danas još nije završena, rekao odlučnu riječ time, što je u nju unio nov elemenat: pravnu povijest.

Autor započinje svoje djelo opširnim uvodom, u kome podaje prijegled svih teorija, što se odnose na postanje rumunjskoga jezika. U ovom je prijegledu vrlo iscrpiv. Prikazuje ne samo teorije stranih naučenjaka, nego i domaćih rumunjskih. Iscrpiviji je negoli Densusianu, koji je g. 1900. u Parizu izdao svoju Histoire de la langue roumaine. Nije ispustio ni teorije Rusa Jacimirskoga, koji je za osnov svoga stajališta u ovom problemu uzeo slavenske riječi u rumunjskom jeziku. On je naime, analizujući značenje ovih riječi, došao do zaključka, da su se Rumunji u vrijeme, kad su ih pozajmljivali, morali nalaziti u gorskim hladnim krajevima, negdje u južnim i istočnim Karpatima. Kadlec je blag, kad na str. 81 kaže, da je ova teorija »odviše lingvistička«, a pri rješavanju ovakvoga problema treba uzeti u obzir i stvarne historičke razloge. Jacimirskova je analiza riječi sasvim diletantska. On niti uzima u obzir starost pojedinih pozajmica niti njihovu geografsku raširenost, već onako đuture sve i stare i mlade tuđice klasificira prema značenju. Sve kad bi i bio ispravan njegov zaključak, da pokazuju na gorovit kraj, u kojem se Rumunji nalažahu u vrijeme njihova ulaska u pučki govor, ne bi se time pobijao nazor, da se je rumunjski jezik formirao na Balkanu, koji je također mahom gorovit, a rumunjski su pastiri sa svojim stadom dio godine provodili u planinama. I ako Jacimirskov posao nije uspio, držim ipak, da njegova misao nije bila loša. Možda će se u budućnosti morati ovakav rad još jednom obaviti, dakako boljim i skrupuloznijim znanstvenim metodom, nego što je on učinio.

Čudim se autoru, koji je u iznašanju teorija o postanju rumunjskoga jezika, kako rekosmo, vrlo iscrpiv, da je zaobašao teoriju rumunjskoga naučenjaka Candrea-Hechta (1905), kojoj se, izgleda, pridružuje i rumunjski slavista Ilie Bărbulescu (cf. Zbornik u slavu Jagića, str. 447). Teorija Candreova nije doduše posve originalna, nego se djelomice osniva na Hasdeu-ovoj u »Strat şi substrat« (1892.). Izložena je u Buletinul societăţii filologice, Bucureşti 1905. Prema ovoj se teoriji formirao rumunjski jezik u jugozapadnom uglu Erdelja i Banata, dakle ne na čitavom današnjem rumunjskom području u Ugarskoj, nego u t. zv. Olteniji. Ovo bi bila pradomovina Rumunja. Odavde se oni iseliše na Balkan i na zapad, sjever i istok, ne samo po ostaloj Daciji nego i u Galiciju, Istru, Moravsku (Vlaško) i Moldavsku.

Ali se mora i ovom prilikom spomenuti, da su mnogi rumunjski učenjaci, i Kadlec to ističe, osim Tiktina[1]) više manje patriote u ovom pitanju. Kad se zna, kako je pisanje historije intimno spojeno sa nacionalnim osjećajem, ovo je lako razumljivo. Jorga je upravo bijesan, kada piše protiv onih, koji zastupaju

[1]) Ispor. njegov Rumänisches Elementarbuch, Heidelberg 1905. str. 9—12. I Weigand je pristaša teorije, da su Rumunji nastali južno od Dunava (cf. Kritischer Jahresbericht üb. d. Fortschritte d. rom. Phil. 1904. I., str. 99). Znamenite tačke u ovome sporu tretira i Puşcariu u svojoj studiji Zur Rekonstruktion des Urrumänischen u zborniku Prinzipienfragen der romanischen Sprachwissenschaft, posvećenom Meyer-Lübke-u, str. 64—75. ali sa gledišta često lingvističkoga. Ne izjavljuje se decidirano u ovom pitanju, ali izgleda, da je pristaša istoga nazora, kojega i Jorga, Densusianu, Onciul i t. d., naime da je rum. narod nastao i na sjeveru i na jugu Dunava

mišljenje, da se rumunjski jezik nije formirao u Erdelju i da su stari Rumunji bili pastiri. Densusianu opet, budući da se ne može nijekati srodnost leksikalna i fonetska rumunjskoga jezika sa latinskim elementom u albanskom govoru i sa romanskim narječjem na Krku i u staroj Dalmaciji, spaja obje teorije i kaže, da se je rumunjski jezik formirao i na Balkanu i na sjeveru od Dunava. Ovakav sinkretizam, kome je za cijelo izvor u nacijonalnom osjećaju, ne može se odobriti.

Autor se nije mogao osvrnuti na teoriju Peiskerovu, koju je ovaj iznio u prošlogodišnjoj svesci Zeitschrifta des hist. Vereines f. Steiermark Jg. XV. str. 160.—205., jer je izašla poslije njegove knjige[1]). Peisker osniva svoju teoriju u glavnom na principu, da nomadi mogu postati sjedilačkim narodom, ali da nema obratnoga primjera, gdje bi sjedilački narod mogao postati nomadom. Budući da su Rumunji kao ovčari (Schafwanderhirten) kroz čitav srednji vijek nomadizirali po Balkanskom poluostrvu, ne mogu da potječu od sjedilačkih naroda, koje su Rimljani romanizirali na Balkanu, nego odanle, odakle i svi nomadski narodi u Evropi, iz centralne Azije, iz turanske nizine između kaspijskoga i aralskoga jezera (cf. str. 193.). Odatle su došli u rimski dio Balkana i poprimili ovdje rumunjski jezik, stopivši se sa romaniziranim Balkancima. I ako, kako rekoh, autor ne spominje ove teorije, jer je docnija, ja to ipak činim u ovom savezu, da se vidi, kakove sve teorije niču u ovom teškom pitanju. Teorija je čisto doktrinarna, polazi sa jedne aprioristične premise i ostavlja po strani historička fakta. Suvišno je i spominjati, da historija ne zna ni za kakvu seobu Rumunja iz turanske stepe. Teorija dakle ne tumači ništa, nego zamršava još više ovo i onako tamno pitanje.

Na koncu ovoga poglavlja (str. 82.) autor zabacuje teoriju kontinuiteta, prema kojoj bi Rumunji bili potomci romanizovanih Dačana, t. j. da su Rumunji u današnjoj Sedmogradskoj, Ugarskoj i Rumunjskoj potomci rimskih kolonista, nego se izjavljuje za misao, da su se ovamo doselili sa Balkana, a to za to, što su Rumunji veoma »gibljiv« narod. Autor ovdje još ne opravdava potanje svoje mišljenje, nego se, kako se vidi, priključuje teoriji Roeslerovoj. Potkrepu njegovu mišljenju ima da dadne promatranje vlaškoga prava.

Prije ovoga poglavlja autor daje prijegled značenja, što ih je zadobila riječ *vlah*. Ovo bi poglavlje bolje pristajalo poslije uvoda o teorijama o postanku Rumunja, jer se ovim člankom već započinje tretirati vlaško pitanje. Stoga ja dajem najprije svoje opaske autorovu izlaganju teorija o postanju i iza toga prelazim na ovo poglavlje. Sve, što autor ovdje iznaša, držim ispravnim. Jedino je neispravna tvrdnja, da su Germani stvorili nazive *walh, vealh, welsch* od *Gallus* (str. 3.). Glasovi ne dozvoljavaju ovakvoga tumačenja, a danas je već utvrđeno, da njem. *walh, Walhe* potječe od imena galskoga plemena *Volcae,* koji su se dijelili na dvije grane, na Arecomici između Rhône i Garonne, i na Tectosages u području gornje Garonne[2]). Denominacija je donekle paralelna francuskom

[1]) Die Abkunft der Rumänen i posebice odštampano. Njegova teorija nije sasvijem razvijena. U lingvističkom pogledu drži se staroga Miklosicheva mišljenja (na str. 179.), da je rum. *cătun* mongolskoga podrijetla od mong. *Khoton, Khotun* = ovčji tor (cf. Berneker, slav. et. Wbch. 494 sl.). Ne osvrće se na najnovije mišljenje Joklovo, koji ovu balkansku riječ tumači iz albanskoga (v. Indogermanische Forschungen 1915.).

[2]) Kako su u historijsko doba *Volcae Arecomici* i *Tectosages* stanovali dosta daleko od Germana, mora se uzeti, da su Germani nazvali svoje zapadne susjede po onima *Volcae* za

imenu *allemand* za Nijemce, gdje je uzeto ime Alemannâ za sve Nijemce. Walch > Welsch označuje Nijemcima Romane, osobito Franceze i Talijane, dok Anglo-Saxoncima još označuje Wealh > Welsh keltske stanovnike Walesa. Da je slavenski izraz potekao ne direktno od imena keltskoga plemena, nego od njemačkoga *walh*, o tome nema nikakove sumnje. Kod južnih se je Slavena ovaj izraz dalje semantički razvijao. Sve to lijepo spominje autor. Samo je zaboravio upozoriti, navodeći riječ *vlah* u značenju pastira (str. 4. i 10.), na albansku paralelu. U alb. je naime riječ *romanus*, odakle potječe i naziv rumunjskoga naroda: rum. *Romîn*, srp. hrv.: *Rumunj, Rumun*[1]), dobila značenje pastira, baš kao i *vlah* u sredovječnim srpskim spomenicama. Alb. *rëmër*[2]) znači vlah, pastir, seljak, upravo kao što u Grčkoj βλάχος = seljak. Gustav Meyer Alb. etym. Wörterbuch str. 365. spominje još, da čak u Trapezuntu ρωμάνα znači pastirica. Dakle staro srpsko-hrvatsko značenje vlah = pastir nije osamljeno, nego se rasprostire po cijelom Balkanu.

Autor spominje na str. 6.—9. riječ *Vlah* i kao oznaku pripadnika pravoslavne crkve kod Hrvata. Ne donaša svoga mišljenja, kako je došlo do ove na prvi mah veoma čudne denominacije, nego mu se čini, da valja prihvatiti nazor madžarskoga učenjaka Réthy-a, koji je također iznio jednu teoriju o postanku rumunjskoga naroda. S pravom bi bio mogao autor zabaciti Réthyjevo mišljenje. Réthy naime mnije ovako: Budući da su se Bizantinci sami zvali Ῥωμαῖοι, a Slaveni su Romane uopće zvali prema njemačkom uzoru Vlasima, onda su taj

---

koje Cezar kaže, da su stanovali u srednjoj Njemačkoj (cf. Hirt, Indogermanen I. 169.). Glede daljnjega razvitka značenja riječi *walh* = Roman, čita se u najnovijem izdanju Weiganda, Deutsches Wörterbuch, 5. izd. 1910, 2. sv. 1238., da su Goti, došavši na donji Dunav, prenijeli ovu riječ na romansko stanovništvo toga kraja. Bilo tome, kako mu drago, slav. riječ *vlah*, koja se nalazi u svim slav. jezicima u značenju Romana (cf. Miklosich, Et. Wbch. str. 393. sl.), po svome fonetskom izgledu je jedna od najstarijih posudenica iz germanskoga. Slaveni je donesoše sa sobom na Balkan i nijesu je istom ovdje posudili od Germana, nego na sjeveru, dok su još stanovali blizu Germana. O germ. *Walhoz* = Volcae v. još i d'Arbois de Jubainville u Revue celtique II. str. 287.

[1]) Srp-hrv., češki i ruski oblik *румынъ* ne potječu direktno od lat. *romanus*, nego od dakorum. *rumîn*. *Nj* pored *-n* u dočetku nalazi se i u drugim riječima kao *tigan* i *tiganj*, *žban* i *žbanj*. Dok se ovdje zamjenjuje velarni vokal *î* sa *u*, u najstarijoj hrv. potvrdi dolazi još *a*: *baša Rumanie* iz g. 1493. u bilješci na časoslovu iz Novoga v. Šurmin, Hrv.-srp. I. str. 376.; isto tako i u imenu mjesta *Romanj dol* niže Sinjavice (cf. Zeitsch. f. rom. Phil. 38. str. 552., bilj 2.). U arandelskoj se hrisovulji nalazi *Roman* kao ime Vlaha; isto ime dolazi i u fogaraškom i marmaroškom kraju. Radi se dakle bez sumnje o vlaškom imenu. Na srpsko-hrvatskom teritoriju dolazi u izvednicama za oznaku familijskih naselja: *Romani* u kalinovičkoj okolici (ovdje ima i Vlăolje); *Romanovci* (kot. Gradiška); *Romanovac* brdo na karti austro-ug. gen. stožera 28./XIII. Nopcsa, Prinosi i t. d., v. Glasnik XXII. str. 365 bilježi nedaleko Plave brdo *Maja* (= *mal'* brdo) *Romanit*. Sa sufiksom *-ija* kao u *Srbadija* i t. d. (cf. Leskien, Gram. § 549.) dolazi dva puta u Bosni kao ime planine: *Romanija* kod Sarajeva. U Glasincu, koji spada u teritorij ove planine, ima pravoslavna porodica *Fürtula*. Ovo je prezime bez sumnje nadimak od rum. *furtul* = krada. Druga je *Romanija* iznad gornjeg Vardišta, a na lijevoj strani Crnog Rzava, dakle na teritoriju Starog Vlaha (cf. Zeitschrift ibid.). Budući da ovdje imamo izvedenicu s pomoću kolektivnog sufiksa, ne radi se više o imenu osobnom, nego o imenu naroda, isp. kod Daničića oblik романьскыи, Rječnik iz knj. star. III. str. 56. Izvjesno je dakle, da je u srp.-hrv. jeziku postojao i oblik *roman* za oznaku Rumunja. Ne znam, može li se sa vlaškim osobnim imenom identifikovati ime *Rumin*, koje se čita u istarskim i krčkim dokumentima, cf. Šurmin, Hrv. spom. I. str. 23. iz g. 1275. i str. 77. iz g. 1321.

[2]) Glede oblika isp. istrorum. *rumăr*. *r* mjesto *n* pokazuje istrorum. i toskički govor.

izraz radi sličnosti od Ῥωμαῖοι i Romani prenijeli i na Bizantince i na sve, koji su iste vjere. No autor na str. 8. odmah ispravno ističe, da su Vlah i Grk u konfesionalnom pogledu postali sinonimi daleko kasnije, nego što misli Réthy, koji ovo hoće da potvrdi na osnovu papinske listine iz g. 1202.—4. Ovi sinonimi potječu istom iz dobe turske okupacije, kako će se niže vidjeti, iz onoga vremena, kada se na identifikaciju Ῥωμαῖοι = Vlasi ne može ni pomišljati. Tumačenje je Réthyjevo jedan anahronizam.

Ova je čudna denominacija dala povoda velikoj konfuziji. Tražili su se Rumunji i ondje, gdje ih nema i ne može biti. A izrabljivao se ovaj naziv nažalost i u političke svrhe. To je i razlog, da je u naučno pitanje, odakle potječe ova zaista čudna denominacija, dosta teško unijeti potrebno svijetlo.

K tome dolazi još i to, da riječ Vlah ima, poput riječi *šokac*[1]), u nekim krajevima pogrdno značenje, koje se potencira izrazima: *šokci ubokci, vlasi siromasi; vlaški post i šokačka molitva* i t. d.

Pored svega toga valja istaknuti još i to, da smo još i danas nepotpuno obaviješteni o tome, kako su razna značenja riječi *vlah* geografski raširena. Osim značenja, što ih autor na str. 5. sl. navađa, zabilježio sam još neka. U Žumberku *Vlah* znači pripadnika unijatske crkve. Tako govore Hrvati čakavci-ikavci, dok pripadniku pravoslavne crkve kažu *mûtan*, a njihovoj zemlji *Mûtansko*. Ovu posljednju denominaciju upotrebljavaju i žumberački unijati. Za zemlju *Mûtansko* vele, da je ispod Karlovca. Belokranjci opet zovu Vlasima sve stanovnike Žumberka bez razlike vjere. Isto tako nazivaju *Vlahom* u bihaćkom kraju muslimani i katolike i pravoslavne, dok je katoliku *Vlah* samo pravoslavni. Tako je i u bosanskoj Posavini. Na Hvaru Vlah ne označuje stanovitu konfesiju, nego, kako me obavještava dr. Bulat, sve stanovnike bez razlike vjere iza planine Biokova. Ovakvo značenje nije poznato u kopnenoj Dalmaciji. Sinjani n. pr. ne znaju za izraz Vlah za pravoslavnoga. Oni zovu onoga, kome Hvarani kažu Vlah: gòrnjâk. Gornjaci su im obično stanovnici preko Prologa. Pravoslavnima se u Sinju kaže kao i u Bosni *rišćani*. Ali postoji u Sinju hipokoristik od *vlah vlájo*, kojim

[1]) I ova je riječ etimologički nejasna. Srbima znači nesamo konfesiju, nego im je narodno ime za Hrvate katoličke vjere u Slavoniji i Ugarskoj. Ovi se i sami tako zovu. U Broz-Ivekovićevu se Rječniku kaže prema Vuku, da dolazi od tal. *sciocco* lud. Ali riječ je raširena u krajevima, gdje nema talijanskoga upliva na naš jezik. Pokojni Florschütz i Truhelka, Les restes illyriens en Bosnie, str. 5. pomišljaju na alb. *šok'* = drug od lat. *socius*. U ovom bi slučaju riječ bila semantički nerazumljiva. Izgleda mi, da ćemo se najprije približiti istini, identificiramo li *šokac* sa tursko-persijskom imenicom *šoh* ili adjektivom *šuh*, koji znači veseo, bezobrazan, drzovit: v. Zenker, Dict. turc-arabe-persan str. 552 s. v. شوخ ili u drugom obliku, koji još bolje pristaje شوغ = salete; شوخ. Uz šoh = nečist može doći adjektivna particula *g'in, k'in: šoh g'in* = sale, malpropre, sordide, ibid. s. v. شوخكين Odatle je mogao nastati augmentativni oblik *šokčina* odakle opet deminutivni *šokče, šokčić, šokac* i t. d. Kako riječ *šokac* ima pogrdno značenje, vrlo je lako moguće, da joj je temelj ova pogrdna tursko-dersijska riječ.

Paralelu za *šokac* u značenju »nečist« nalazimo u nazivu *peksijān* (adj. *peksijānskī, pesijanski, pasijanski),* kojim nazivaju »hrišćani u Srbiji i Bosni Turčina« (cf. Broz-Iveković, Hrv. Rj. II 13, 23., 27.). Ovaj je posljednji naziv bez sumnje u svezi sa adjektivima *pèsinav, pèsinast pèksin* (ibi d. II. 23.), koji se govore u Bosni, a potječu od turskoga *pes* ili *pis* = mauvais, sale (v. Zenker o. c. str. 196 پس ili پيس). U *peksin* vidi se opet gorespomenuta adjektivna particula *k'in* (isp. i *čalìškin*), samo što je nastala metateza. Nastavak *-ijan* u peksìjān je nespretno imitirani perzijski plural (prema *dānājan*).

se označuje čovjek prostačkih manira bez razlike vjere[1]). Vlahom se naziva u Sinju primorski varošanin. Prema tome se vidi, da je *vlájo* u značenju prostaka došlo od varošanâ, analogno promjeni značenja od lat. *villanus*, koje u franc. i španjolskom označuje gada, čovjeka bez manira (frc. *villain*, šp. *villano*). Poput Hvarana zovu i Bračani i stanovnici poluotoka Pelješca, Korčule, Visa i po svoj prilici i Šolte sve stanovnike iza planine Biokova Vlasima. Budući da se ovi stanovnici razlikuju u nošnji od stanovnika ostaloga Primorja, zovu Hvarani i svakoga stanovnika Primorja Vlahom, ako nosi crvenu kapu i opletene opanke.

U svim ovim krajevima, gdje se stanovništvo još i danas služi izrazom *Vlah*, da njime označi ili stanovitu konfesiju ili ljude iz stanovitoga kraja, izmjenjena je populacija za vrijeme turskih ratova. Naselilo se novo stanovništvo pravoslavne i katoličke vjere iz Bosne, koje starosjedioci prozvaše Vlasima. Tako je u Žumberku, tako je i kod Otočana u Dalmaciji, a tako djelomice i kod Slovenaca.

Ako se hoće ovo značenje riječi *vlah* tumačiti, mora se ponajprije konstatovati identitet, koji postoji između današnje denominacije u Hrvatskoj i otočnoj Dalmaciji i između naziva, pod kojim novo stanovništvo dolazi u listinama za vrijeme seobe. Tu se gotovo bezizuzetno govori samo o Vlasima, a misle se Srbi.

Mislim, da sam se konstatacijom ovih fakata približio konačnom tumačenju. Pitanje glasi sada ovako: Odakle dolazi do toga, da starosjedilački Hrvati i listine zovu ovo novo stanovništvo, bez sumnje srpske narodnosti, Vlasima? Odgovor glasi: Za to, što ga i Turci tako zovu.

Kako ćemo niže vidjeti, Turci su nakon okupacije preuzeli vlaško uređenje, kakvo je bilo u staroj srpskoj državi. Nastavili su kolonizovati stanovite krajeve s pomoću Vlaha bilo u vojničke svrhe bilo u svrhe obrađivanja tla. Stanovito kršćansko stanovništvo obavlja im neke vojničke službe, služi im u komori i t. d. Oni ga nazivaju *eflāk*. Njihovi dokumenti govore o *Rüssumi eflākan* (vlaškim porezima); raju oko Novog Šehera u Novom Pazaru zovu *eflākan riajasy*[2]), a staru Srbiju oko Kosova Polja u sidžilima o srpskom ustanku *Istari eflāk*. U dokumentima se govori o plaćanju poreza po *adety eflākije*[3]), a kako se taj izraz drugom zgodom zove *syrf adety*[3]), vidi se da su *syrf* i *eflāk* identični pojmovi.

Sada opet dolazimo do novoga pitanja. Odakle dolaze Turci, da Srbe nazivaju Vlasima? Tačnije ću odgovoriti malo niže, ovdje se može reći to, da Turci preuzeše društveno i ekonomsko uređenje, kakvo je bilo u pojedinim balkanskim državama prije njihova dolaska. Prema tome preuzeše i Vlahe kao pastire, kao prevozače[4]), kao vojnike i t. d. iz stare srpske države. Samo što im Vlasi ne znače stanovitu narodnost, jezik, nego čovjeka navedenoga zanimanja (pastira prevozača, vojnika), a to je ova riječ značila i u staroj srpskoj državi. Ovo se je značenje rasprostranilo, kako smo gore vidjeli, još u srednjem vijeku po cijelom Balkanu.

---

[1]) Ispor. u španjolskom *morlaco, -ca*; *morlòn, -ona* = koji se prikazuje, kao da je glup da nešto ne zna. Kako se vidi, riječ *Morlak* je došla čak i u Španiji i opominje na raširenost riječi *Ragusa* (isp. Meyer-Lübke, Etym. rom. Wbch. 7010) i *Croate* (ibid. 2334) u zapadnim jezicima

[2]) Ferman iz g. 1628.

[3]) Isp. Dr. Ć. Truhelka, Historička podloga agrarnog pitanja, u Glasniku zem. muzeja XXVII str. 157.

[4]) U 16. stoljeću znači u Dubrovniku Morlacco isto, što i kiridžija: morlachi ouero chirisie g. 1528, cf Jireček Die Wlachen u. Maurowlachen str. 124.

Kako su se u Bosni upotrebljavali za ovakve službe većinom pravoslavni, a ovi se i najvećim dijelom selili u Hrvatsku, nije nikakvo čudo, što se nazivaju u turskim dokumentima Vlasima. Onda je sasvim pojmljivo, da savremeni izvori i starosjedioci Hrvati nazivaju novo stanovništvo onako, kako i Turci. Kako to nije bilo u devetnaestom vijeku, u kojem se je zapravo razvila nacijonalna ideja kod našega naroda, nego u 16. stolj. bilo bi čudo, kad bi bilo drukčije.

Što se je na području, u koje je došlo novo stanovništvo, značenje riječi *Vlah* diferenciralo, pa negdje znači konfesiju novih stanovnika, negdje se prenijelo na stanovnike nove njihove postojbine uopće, a negdje označuje njihove neuglađene manire, pojava je sasvim obična u semantici, jer riječi putuju od jednoga kraja u drugi i mijenjaju na putu značenje prema novim prilikama. Nijedna naime riječ, kako se u lingvistici već odavna znade, ne označuje stalan pojam, koji se ne bi u vremenu i prema krajevima mijenjao.

U uvodni dio knjige ide i poglavlje o postanku rumunjskih kneževina, koje su se obrazovale u 13. stoljeću na teritoriji današnje Rumunjske. Podaje se prijegled prijašnjega stanovništva, pa se može doći do zaključka, da ni ovdje nijesu Rumunji autohtoni.

Kod tumačenja imena zemlje Besarabije i vlastitoga imena *Basarab* prihvaća autor (str. 90.) Réthy-evo mišljenje, koji na osnovu dokumenata identifikuje *Basarab* = *Bezermen* (= musliman), jer je to bila porodica kumanskoga podrijetla. Nije zgorega spomenuti, da to ime glasi u srpskom Letopisu iz 15. st. *Basaraba*[1]), ime naroda, kojim je ta porodica vladala, *Basarabi,* dok se za teritorij kaže *Basarabina zemlja* (14. stolj. Ak. Rj. I. 192). Isto tako i madžarsko *böszörmény* = rus. *бусурманъ* nalazi se i u srpskohrvatskim dokumentima: *beserьmenьski jarъmъ* (17. stolj.), *bestrьmansko sedlo* (ili sedlo *bestrimen,* Starine 3, 311, iz 16. stolj.), dok ruskome obliku odgovara *busloman* kod Karnarutića i Kavanjina, *buslomanin* kod Mrnavića, *buslomanski* kod Marulića, *busromanin* u 15. stolj. iz Mon. serb. 511, *busormani* kod Kavanjina, *busulman, busurmanin*[2]) kod Rajića (v. Ak. Rj. I s. v.). Nije isključeno nadalje, da ovamo spadaju osobna i mjesna imena *Basara*[3]), *Besara,* i izvedenice odatle *Besarović* i ime mjesta *Besarovina* (v. Ak. Rj, I 192, 293) kod Srba. Na ovu me misao navodi to, što je rumunjski oblik *Basarab* sa glasovnoga stanovišta teško dovesti u sklad sa *böszörmény,* nego se mora uzeti, da se je u dočetak-*man* umiješala druga jedna riječ, a to je *Arap* = arapin. U rumunjskim narodnim pripovijetkama kao i u našim narodnim pjesmama dolaze često Arapi[4]). Kako ni Rumunji ni naš narod s njima nije direktno došao u doticaj, došli su ovamo ili preko Turaka ili, ako su stariji, preko Kumana (ispor. i ime mjesta *Kumanovo* i *Koman, Komanič* u fogaraškom kraju i vlaška imena *Kuman, Kumanič* u hrisovuljama). Budući dakle da je u rumunjskom dočetak *man* u

---

[1]) Ime dolazi i kasnije. Na jednom se zapisu iz g. 1699. spominje Константьдин Браньковаи Басарабабег, v. Stojanović, Стари срп. записи и натписи br. 2079.

[2]) Također i rumunjski *busurman* v. Tiktin, Dicţionar I str. 246.

[3]) Kao ime mjesta dolazi i u Bosni, i to većinom kao ime familijskoga naselja; *Basarlići* u džematu Tjentište, kotar Foča, muslimani (v. Rezultati popisa žiteljstva od g. 1910. str. 20); *Beserovići,* ako i to ime ide ovamo, u selu Zabukvica srpska, kotar Srebrnica, većinom pravoslavni (v. Rezultati popisa žiteljstva od g. 1895., str, 356.); *Besarovac* u selu Ravne, opć. Blaža, kot. ispostava Vareš, većinom muslimani (v. Rez. pop. žit. od g. 1895. str. 126.).

[4]) Isp. Lazăr Şăinénŭ, Basmele române, Bucuresci 1895 u indeksu str. 1005. s. v. *Arăpolcă Arapŭ, Arăpuşcă* i str. 1043. *Harapŭ-Albŭ.*

böszörmény bio zamijenjen sa *arab*, držim da nije odveć smiono držati, da i *Basare* ovamo idu[1]).

Istom nakon ova tri urodna poglavlja prelazi autor na samu temu, na vlaško pravo u gore spomenutim zemljama. Prije nego podam autorovo mišljenje o njemu prema »Doslovu«, hoću da stavim svoje primjedbe na nekoje izvode pred tim Doslovom.

Nętom što je u poglavlju o Vlasima na balkanskom poluostrvu opisao pastirski život Cincara, Arnauta, crnogorskih plemena i Vlaha, koji još rumunjski govore, prelazi na opis pastirskoga života i na Vlahe u staroj srpskoj državi. Kako se o pastirskom životu Vlaha u staroj bugarskoj državi veoma malo ili gotovo ništa ne zna, to su podaci o Vlasima, koji se crpe iz sredovječnih srpskih vrela, tipični za poznavanje njihova života u srednjem vijeku na Balkanu. Sa propašću srpske države završuje autor i svoje prikazivanje pastirskoga života Vlaha. Ne saznajemo gotovo ništa o tome, kako se je turska okupacija držala prema vlaškom pravu, koje se razvilo u staroj srpskoj državi, a to je doista veliki nedostatak ove knjige.

Iz jedne se kanuname vidi, da su Turci preuzeli vlaško pravo stare srpske države. Ta je kanunama vrijedila za cijelu tursku carevinu. Ne zna se tačno, kada je pisana, ali budući da je zajedno uvezana sa drugom kanunamom, koja se dade tačno datirati (g. 1099. po H. = 1687. p. I.), a obje su pisane istim rukopisom, može se zaključiti, da su obje pisane u isto vrijeme, t. j. g. 1687. To još ne znači, da potječu iz istoga vremena; naprotiv, kako me uvjerava muzejski arhivar Riza eff. Muderizović, može se uzeti da je pisana za sultana Sulejmana[2]). U muzejskom arhivu nosi broj 1054. Poglavlje, koje radi o braničevskim i vidinskim Vlasima, nalazi se u odsjeku (fasl) 5., na str. 25. Publicirao ga je Dr. Ćiro Truhelka u Glasniku zem. muzeja XXVII. str. 156. Ovdje dajem još jednom prijevod dotičnoga mjesto onaka, kako su ga kontrolirali još jednom Dr. Truhelka i Riza eff. Muderizović:

»O Vlasima. Braničevski i vidinski Vlasi ne plaćaju ni harača, ni desetine, ni ispendže[3]), te su oslobođeni od svih avariza[4]). I još ne plaćaju resmi g'erdeka[5]), a plaćaju globe i kazne sandžakbegu. Od tih globâ i kazni[6]), što ih daju sandžakbegu, uzimlju knezovi[7]) desetinu. Spomenuti Vlasi davaju po jednoga kopljanika[8]) na 5 kućâ, koji čuva stražu na mjestima od opreza[9]). Kad se pokaže neprijatelj, oni vojuju svi kao konjanici[10]) zajedno sa muslimanima. Od svakog dima[11]) daju sandžakbegu godišnje po 83 akče.

---

[1]) Ovo bi bio hipokoristik od **Basarman*, gdje je izostavljen dočetak *-man*, koji se nalazi i u drugim vlaškim imenima, *Basara* prema **Basarman* odnosi se kao n. pr. *Rašul* prema *Rašman* u aranđelskom hrisovulju).

[2]) Druga se kanunama istoga teksta (u muzejskom arhivu kodeks br. 1076) dade tačno datirati. Pisana je g. 949. (= 1452.). Slavenske su riječi u njoj netačno pisane, n. pr. mjesto Braničevo stoji *Bračik*, *permik'ur*. Po staroturskoj se ortografiji vidi, da je to jedna od najstarijih kanunama (Riza ef. Mnderizović).

[3]) O tome porezu v. Glasnik XXVII. str. 167.

[4]) O izvanrednom ovom porezu v. Hammer, Staatsverwaltung u. Verfassung I 190, 218 257 sl. 280, 302, 452.

[5]) Porez, što se plaća prigodom ženidbe.

[6]) *džurm ve džināјet*. — [7]) U tekstu *knezler*. — [8]) *k'ündur*. — [9]) *ihtijatlu jerlerde*.

[10]) *atlanyrler* = opskrbe se konjima.

[11]) *tutunden tutuna* = od dima do dima. Kasnije se kaže isto: *hāneden hāneje*.

Smederevski Vlasi ne davaju ni harača, ni desetine, ni ispendže, ni adety agnâma [1]), ni resmi arūs [2]) niti išta od ostalih pristojbâ, samo na rođendan Isusov, kome vele Božić [3]), od svake kuće mjesto florije [4]) daju 45 akča i 15 akča, što vrijedi jedan ovan; i od 50 florija [5]), čemu se kaže jedan katun [6]), jedan kolač i dva ovna ili vrijednost od ovnova i dva kola sira i dva konopca i za tri ulara po tri akče. To daju na Božić [7]). Na proljeće na dan, kome kažu đurđev [8]), daju jednu floriju i od svake kuće mjesto vrijednosti jedne ojanjene ovce 20 akči; svega skupa 80 akči [9]). I od 5 florija [10]) jedan vrši vojničku [11]) službu izmjenice na mjestima od opreza [12]). Kad budne provala [13]), svaka kuća polazi na vojnu. I sandžakbegu jedan je komornica, koji mu služi 6 mjeseci [14]). Po zakonu daju globe i kazne [15]). Od pobrane globe desetina [16]) ide knezovima [17]). Ne donose luči ni daske i ne čuvaju grada [18]). Ni među vlasima ni na drugim mjestima [19]) ne grade sandžakbegu kuća. Ne kose mu livade niti mu donose drva. I premikjuru [20]) ne oduzimlje se premikjurluk bez krivnje [21]). Među njima je u običaju povlastica [22]), da su oprošteni od svih divanskih nameta i uobičajenih daća [23]). Među njih ne zalaze solari [24]). Ako vojnik ili vlah [25]) izvan svoga sela, na kome je zapisan, zirat na spahiskom timaru, plaća pola desetine. Od proizvodnje vina iz vlastitoga vino-

---

1) Porez od stoke, cf. Hammer, o. c. I 78 etc.

2) Porez od ženidbe, cf. ibid. I 215, 269 etc.

3) *mylādi Ysa alejhi selām ki ana Bwžjk' dyrler.*

4) Sc. što drugi plaćaju.

5) t. j. od 50 filuridžijskih kuća.

6) *ve elli florīje ki bir katona dyrler.*

7) *bwžjk'de.*

8) *ve ilikjaz hyzr Iliās alejhi selām ģunī didikleryndе.* Hyzr Iliās (= 23. aprila) neka se ne zamijeni sa sv. Ilijom (u Bosni *Āliđun*).

9) 1 florija = 60 akči, dakle 60 + 20 = 80.

10) t. j. od svakih 5 filuridžijskih kuća.

11) *vojnak hizmetinȳ yduh.* Ovdje valja upozoriti na upotrebu srp.-hrv. izraza mjesto turskoga ask'erlik etmek. O *vojnak, vojnakbeg, vojnaklik* cf. Hammer, o. c. I 57. 407, 413, 432 II 32, 246.

12) *ihtijatlu jerlerde,*

13) *akyn.*

14) *sandžakbegina bir komorniče ki hizmetk'ardyr alty ay kuluk yder.* I ovdje valja upozoriti na srp.-hrv. oblik *komornica.*

15) *džurm ve džināјet.* Isti izraz dolazi dva puta u ovom tekstu.

16) *'š'r* (čit. ušur),

17) U tekstu *knezler.*

18) *hissar* = tvrđava.

19) *eflāklery ičinde ve ja gajrī jerde.*

20) *premjk'wrler.* Premikjuri se spominju još g. 1633. u dokumentu, kojim kajmakan hercegovačkog valije u Mostaru nalaže, da se na vojnu u Albaniju dignu svi knezovi, premikjuri, küpridžije i derbendžije. U fermanu od 1632. spominju se iz Hercegovine knezovi, premikjuri, dogandžije, šahindžije, küpridžije, derbendžije i kršćansko svećenstvo, koji svi spadaju pod kompetenciju budimskoga paše Musa Paše. Svoje berate imaju slati njemu na reviziju. Küpridžije, koji se na ovim mjestima spominju, bili su n. pr. g. 1632. sela Kroković. Šurmanci i Bilanić kod Gabele, jer im je bila dužnost popravljati most preko Neretve kod Gabele. Za to su bili oprošteni od svih drugih poreza. (Ove mi podatke saopćuje dr. Truhelka.)

21) *ģunahsyz.* Sc. ako nije ništa skrivio.

22) *šarti mu'tād.*

23) *awārizī divanīje ve tek'alifi urfīje.* O awārizī divanīje v. Hammer. o. c. I 180, 257 etc.

24) *tuzdži.* Sc. oni sami sebi nabavljaju sô. — 25) *eger vojnak ve ja eflāk.*

grada plaća onome spahiji, na čijem timaru prodaje, od svake fučije po četiri akče. Ako kupi gdje drugdje, pa prodaje, onda plaća kao i raja[1]) 15 akči po fučiji.«

Kako se iz ovoga mjesta vidi, ovi su Vlasi pastiri, a obavljaju i vojničku službu, djelomice se bave i poljoprivredom, kao i Vlasi u staroj srpskoj državi. Imaju svoje knezove, koji se zovu i premićuri[2]), baš kao i u staroj srpskoj državi. Potanja analiza položaja premićura kao i porezâ prema ovome mjestu ne ide u okvir ovoga prikaza. Istaknuti još valja, da se razlikuju od ostale raje, kaošto su se i u staroj srpskoj državi razlikovali Vlasi od seljaka. Iz mjesta se još vidi, da su Slaveni, jer se izričito veli, da rođenje Isusovo zovu Božić. Nadalje se izrijekom veli, da 50 kuća sačinjava katun.

Turski dokumenti razlikuju poreze Vlaha od poreza ostale raje. Tako se u mostarskom sidžilu iz god. 1193. po Hedžri = 1779. u jednome zapisu od 24. džemadiulevvela spominje *russumi* (plur. od *resm* = porez) *eflākan.* Bosanska kanunama spominje, da se plaća filurija po *adety eflākīje* državi a ne spahiji. U istoj se kanunami veli još i to, da ima u okolišu sela praznih mjestâ, na koja se naseljuju Vlasi. Ovi plaćaju po *syrf adety* po dukat na glavu. Ovdje se dakle identificiraju izrazi *syrf adety* = *adety eflākīje.* Po jednom fermanu plaćaju Drobnjaci *baduhavai eflākanīje*[3]).

Kako mi dv. savj. dr. Ć. Truhelka saopćuje, plaćao se vlaški porez *resmi filurīje* god. 1178. = 1764. u Nevesinju, Žabićima i Duvnu. God. 1779. plaćaju *russumi eflākan*[4]) općine Dračevica, Rīsan, Novi, Hrasno, Vidovska, Stolac, Podgrad, Završje i Crkvica. Sve u Hercegovini[5]). U fočanskom su kotaru plaćala god. 1777. državi, a ova ih davala u najam podzakupnicima, *russumi eflākanije* sela Raštela, Gora, Jazvina, Hrkova, Dražak, Komik, Donji Škrobočani, Šelište, Trnovo, Gostral, Popov Mosnik, Pijulovići, Vrnica, Gornja i Donja Crkvica, Predjel, Sodnje, Tujirina, Ulog, Presedlac, Srednja Crkvica[6]). U kotaru Počitelj Ljubinje su filuridžijska sela Raspić, Podvornica, Gornje i Donje Polje, Žirovna, Vardina Gomila, Kotezi, Donji Dodanić, Čavaš, Ravno. U kadiluku Počitelj ide ovamo Trebimlje. U kadiluku Kobaškom[7]) bilo 79 filuridžijskih baština, koje su god. 1753. plaćale 5250 akči. U kotaru prozorskom su filuridžijska sela Varvara Kopčići. O ovim stvarima nema nažalost podrobnije monografije. Jedino, što ima o filuridžijama[8]), je posebno poglavlje u raspravi dra Truhelke »Historička

---

[1]) *reijet gibi.* Dakle se raja razlikuje od Vlaha.

[2]) Vidi opaskn 20. na predjašnjoj strani.

[3]) Ove podatke vadim djelomice iz rasprave dra Truhelke. Glasnik XXVII str. 157. i 158. a djelomice iz usmenoga razgovara s njime.

[4]) G. 1632./3. pobire ovaj porez i baduhave u mostarskom i duvanjskom vojvodaluku vojvoda Ahmed.

[5]) Prema sidžilu mostarskog kadije u arhivu zemaljskog muzeja. — G. 1776. iznaša zakupnina za tapui-zemin eflākan u sandžaku hercegovačkom 90.000 akči. Amo ne spadaju nahije Završ i Crkvica (kot. Foča), gdje je bio zakupnik malikjane Abdulah Čengić, ni Stolac u nahiji Vidovskoj, ni Nevesinje, gdje je posjednik malikjane Husejin (njegovi su potomci Rizvanbegovići). G. 1779. su zakupnici rusumi eflākana u malikjanama Nevesinja, Novog, Risna i Crkvica (= danas Gacko) Husejinbeg i Hasanbeg.

[6]) Prema dokumentu br. 1399. u arhivu zemaljskog muzeja.

[7]) Prema dokumentu br. 4. u arhivu zemaljskog muzeja. — God. 1693. bio je pobiratelj rusumi eflākan-a u selima Vrhovine i Trebuna, nahije Kobaš, jajački ćehaja Mehmedaga.

[8]) Ovaj termin upotrebljava dr. Truhelka u svojoj monografiji, dok Joseph v. Hammer, Des osmanischen Reichs Staatsverfassung und Staatsverwaltung I. Wien 1815, str. 313. pozna

podloga agrarnoga pitanja u Bosni u Glasniku god. 1915., XXVII. str. 155.—158. Kadlecu je ova radnja, koja zasjeca u njegovu temu, bila nepoznata.

Onome, što autor govori o Vlasima u Hercegovini i današnjoj Crnoj Gori, dodajem još neke podatke iz dubrovačkoga arhiva, koje mi je stavio na raspolaganje dv. savj. dr. Truhelka, na čemu mu ovdje najljepše zahvaljujem. Iz tih se podataka vidi, da je na teritoriju oko Žabljaka i Stôca i u obližnjim krajevima u Crnoj Gori u 15. vijeku postojala posebna oblast, koja se zvala *Donji Vlasi* ili latinski *Vlachi inferiores* [1]). Ta je oblast imala svoga kneza, kasnije vojvodu, koji je obično bio musliman [2]). Ti su dokumenti ovi: 4. januara 1483. spominje se Cherach Vladissalić kao comes »in Vlachis inferioribus«. Ovdje je dakle taj comes kršćanin, ali g. 1502. 20. jan. govori [3]) se o vojvodi Džaferu ili Saferu: Prima pars est de donando voyvodae Saper, voyvodae Rudinarum et de Dogni Vlasi qui venit et donavit 18 juvencas, 18 castratos, aspra tria milia. Zatim se spominju još g. 1496. 7. maja: Prima pars est de dimittendo illum de Terris Novis (= teritorij od Pelješca do Orašca), qui fuit in carcere, quia occidit uxorem, attento quod dicta uxor fuit de Dogni Vlassi et parentela dictae uxoris parcit sanguinem secundum eorum consuetudinem et de hoc scribit Mustapha begh zanzach [4]). Zatim 24. jan. 1484.: Prima pars est de acceptando donum factum per

---

floridžijan. Odgovara donekle sredovječnim *dukatnicima.* Isp. u Dubrovniku 19. novembra 1488. *duchatnicus* sclavus dobiva 35 dukata nagrade (Cons. Rog.). Isp. iz dubrovačke listine još »Kasum Čelebija, koji piše hercegovu zemlju i bere vlaške dukate« kod Truhelke, Tursko-slovj. spom. dubr. arhiva Nr. 127 iz god. 1497. str. 114. Prema tome bi *dukatnici* bili poreznici, koji pobiru vlaške dukate, dok floridžije ili filuridžije, kako ih Truhelka naziva, znači prema vidinskoj kanunnami porezovnika, koji godišnje plaća floriju (ili filuri) ne spahiji nego državi (mirie), ali se za to mora brinuti za sigurnost putova, pa se stoga zovu i *derbendžije.* Definiciju filuridžija i dukatnika daje Truhelka na cit. mjestu, Glasnik XXVII. str. 155. Ovaj se porez zove u dokumentima obično *resmi flori* (ili *filuri*). Tako se u naredbi od god. 1037. = 1628. određuje, da »vlaška raja iz gornjeg Šehera ima da plaća 100 akči resmi-filurije« i t. d. Da je i ovaj porez vlaškoga podrijetla, vidi se iz bos. kanuname, gdje se kaže, da se plaća prema *adeti eflākīje,* cf. Truhelka o. c. 157. O tome porezu još mi saopćuje dr. Truhelka ove podatke. God. 1688. izdaje valija nekom Mustafa-Agi berat, da pobire resmi filuriju u kadilucima Mostaru, Ljubuškom i Imotskom. Dukati, koje će pobirati, neka budu pravi i čitavi, a ne ostrugani i šuplji. God. 1786./7. je posjednik hercegovačke resmi filurije u Melatiji, Hodovu, Foči i Nevesinju Ahaga, savjetnik vel. vezira. G. 1813. pripada jedan dio (1194 groša 18½ para) od duvanjske resmi filurije kao plaća stražarima grada Sedi Džedida u prusačkom (= Akhissar) kapetanluku.

[1]) Prema pismu, što ga kaluđeri Damjan i Pavao poslaše u decembru 1597. papi Klimentu VIII. (v. Horvat, Mon. hist. Bosnae ill. u Glasniku 1909. str. 58.) može, se odrediti teritorij Donjih Vlaha ovako: *„i niže Trebinja župa e Popovo i Doni Vlasi i Drina* (= Drijeno, kot Trebinje) *i Bunia; i u Doniehъ Vlasiehъ esu glave Hrabreni“.* Prema tome biće ova župa indentična sa krajem oko Žabljaka prema Stôcu, gdje su nađeni i nadgrobni natpisi Hrabrenovi.

[2]) Ovo su prema dru Truhelki imena vojvodâ Donjih Vlaha: Herak Vladisaljić, knez 1483.; Junuz 1488., Mustafa 1493., Džafer, u listinama *Saper,* 1502., Hasan 1504.—5., Musa 1507., Jahja 1508., Husejn 1509., Hasan 1518. Osim *Vlachi inferiores* zovu se i *Murlachi Partis inferioris* 1535. Cons. rog. 42., 241. Budući da se nazivaju Donjim Vlasima, mora da se negdje nalaze Gornji Vlasi, koji se ne spominju u dubrovačkim listinama. Možda se Gornjim Vlasima ima smatrati oblast *Stari Vlah.* U pismu iz god 1597. zove se u plur. *Stari Vlasi:* »Među Bosnu i među Novi pazarъ su Stari Vlasi i Studenica i tu su glave Rajakъ voevoda i Vukašinъ i nih sluša ta zemlja« (v. Horvat o. c. str. 58.). Na kasnijim zapisima i natpisima dolazi samo u singularu, v. Stojanović. Стари ср. зап. и натп. a. 1644, br. 1389; a. 1650, br. 1446; a. 1744, br. 2889; i t. d. Nije međutim isključeno ni to, da se ti Gornji Vlasi imaju tražiti u današnjoj Katunskoj nahiji u Crnoj Gori.

[3]) Cons. rog. 29, 27. [4]) Cons. rog. 27, 254 v.

minus consilium de yperperis 30 voyvode de Dogni Vlassi et de dando libertatem domino rectori et suo minori consilio donandi voyvode de Drazevica ab yperperis viginti infra [1]). Vojvoda Vlachorum inferiorum spominje se još 27. aprila 1484. 16. maja 1489. šalje novus voyvoda de Dogni Vlachi u Dubrovnik 8 jalovnica. Ovi su Vlasi u službi Turaka [2]). 1. oktobra 1482. dolazi Kasumbeg, Ajasbegov hodža, sa Vlasima katunarima (Vlachi chatunarii) u Dubrovnik. Po njima šalje i sultan svoja pisma u Dubrovnik. Tako se 1. februara 1503. kaže: Prima pars est de deliberando pro iis que imperator Turcarum petit a nobis per suas litteras allatas per suum Vlachum sive caballarium [3]). Ovo je mjesto doduše nejasno. Kako me dr. Truhelka uvjerava, stoji mjesto *Vlachus* u drugim listinama u ovakovim rečenicama *Vulacus* ili *ulakus*. Moglo bi se dakle raditi o latinizaciji turske riječi *ulak* = skoroteča, kurir, koja dolazi i u srp.-hrv. jeziku, u bug. rum. kao *olac, olăcar, olăceste,* novogrčki ὀλάκης, srednjogrčki οὐλάκης cursor (cf. g. Meyer, Alb. etym. Wbch 457.) Da se o tome i ovdje radi, pokazuje to, što se riječ prevađa sa caballarius. Ali je svakako karakteristično, da se piše *Vlachus*. Po tome je dubrovački notar identificirao *ulak* i *Vlah*.

Ovih detalja ne iznosi ni Jireček u svojoj još uvijek nezastarjeloj radnji »Die Wlachen und Maurowlachen in den Denkmälern von Ragusa (u Zprávy o zasedání královské české společnosti nauk v Praze, r. 1879.), i ako na str. 112.—117. posvećuje posebno poglavlje sjedištima Vlaha (Wohnsitze der Wlachen).

Ovom prilikom spominjem i najstarije dubrovačke potvrde, u kojima se spominju Vlasi, prema podacima, koje mi dobrohotno stavlja dr. Truhelka na raspolaganje. To su iz 1305. g. 26. oktobra Dobrosclavus Moroblachus; 2. novembra 1305. Blachi de Grupssa Sudich in Cernoua, Div. canc. Najstarije su dakle potvrde o njima u Dubrovniku iz početka 14. stoljeća.

Već u prvo doba turske okupacije igrali su Vlasi znatnu ulogu u vojničkim poduzećima i javnom životu Turaka. To dokazuje ceribaša Vlah Svinjarević [4]). Ceribaša je bio zapovjednik čitavoga vojnikluka. Što se ranga tiče, dolazi prije spahija i timarnika, a poslije subaša, koji su bili na čelu spahijskim provincijalnim odjelima. Vlah Svinjarević je bio često poklisar Isabegov poslije osvojenja Bosne. Isabeg je upotrebljavao kao poklisara i Heraka Vraneša, koji je bio valjda istoga podrijetla, jer se u dubrovačkim vrelima spominje često katun Vraneš [5]). Od Heraka Vraneša potječu bezi Vranješevići, od kojih su Ahmetbeg Vranješević 1497.—1500., a Skenderbeg Vranješević 1515.—1518. hercegovački krajišnici [6]).

U pogledu određivanja narodnosti Vlaha kao i u pogledu raspoznavanja Vlaha od drugoga stanovništva autor se služi često puta njihovim osobnim imenima, jer je to jedini lingvistički spomenik, što ga imamo od njih. U ovom pravcu autor slijedi Novakovića i Jirečeka, koji su pokazali na stanovita rumunjska imena Vlaha u srpskim i dubrovačkim listinama. Međutim autor u ovom pravcu

---

[1]) Cons. rog 24, 220.

[2]) Isp. iz dubr. arhiva. Cons. rog. 20., 74 dokumenat od 17. aprila 1471., gdje se spominje Vlah Svignarevich kao poklisar Ajasbegov; tu se kaže Vlachi et alii vasalli Turcorum. Hodžu Hasanbega, poklisara Ajasbegova, prate u Dubrovnik Vlasi katunari, dne 1. X. 1492. Cons. rog. 24, 102. Vlah Pokrajac poklisar je sandžaka Mustafabega, dne 12. III. 1484. Cons. rog. 24. 229

[3]) Cons. rog. 29., 106.

[4]) Cons. rog. sv. 22. pod 19. VII. 1474.

[5]) Vlasi *Vraneši* g. 1428.. Cons. min. 4/173.

[6]) I ovaj podatak zahvaljujem dobroti dra Truhelke.

ide predaleko, ako neka slavenska imena drži specifično vlaškima. Upozorujem samo na str. 140.—144., gdje drži Rumunjima osobe, koja imaju čisto slavenska imena. Tako pčelari i ribari Vlasi nose gotovo sve sama slavenska imena. Lingvistički još nije ova stvar ispitana. Autor je doduše pokupio sva vlaška imena iz srpskih hrisovulja kao i imena Rumunja iz fogaraške zemlje i iz Marmaroša i to kao posebni dodatak dodao svojoj knjizi na str. 451.—468. Da se omogući lingvističko sravnjivanje, valjaće pokupiti sva imena Vlaha, što dolaze u dubrovačkim i hrvatskim listinama. Čak će valjati uzeti od slučaja do slučaja i imena, koja se završuju srp.-hrv. patronimičkim nastavkom *-ić* ili *-ović*. Tako se Vlasi, koji se zovu *Bun,* kasnije zovu *Bunišići*[1]), ili oni, koji su se zvali *Žur* (= rum. *jur* »okolo«, nadimak valjda čovjeku, koji najradije ide okolo), zovu se kasnije Žurovići [2]). Dapače i među Vlasima, što se za turske dobe preseliše u Hrvatsku, ima rumunjskih imena sa našim patronimičkim nastavkom *-ović*. Tako među unijatima sošičke općine u Žumberku ima prezime *Dančulović*[3]), koje katolici izgovaraju *Dâněalović,* a unijati i *Dânčelović*. Ime je identično sa rum. *danciu* = ciganče, a dolazi kao rum. prezime u fogaraškom i marmaroškom kraju kao *Danczel, Dančul* ili bez člana *Danč* (cf. str. 464.). Iz Dubrovnika bilježi Jireček iz g. 1406. *Danzullus* Vlachus (cf. o. c. 117.).

---

[1]) Vladil Bunissich Moroblachus de Zlocruha a. 1368. Div. Canc. 21. Ima još katun Bunčić g. 1419 Lam. de foris. Isp. *Vladil* sa nastavkom *-il* sa *Vasil* u žičkom hrisovulju, od *Vaso*.

[2]) Žurovići se spominju g. 1452., Cons. Rog. 12. 256. g. 1434. Podanici su vojvode Radoslava Pavlovića, a katun *Žur* g. 1367.: Milun Liepçinich Moroblachus de catun Zur, Div. Canc. 21.

[3]) Ovako se oni službeno zovu. Po službenim podacima piše ovako i Ak. Rj. II. str. 264. Tu se još govori o imenu Dančul. Ovom prilikom spominjem, da među žumberačkim Vlasima ima familijsko naselje, koje se zove *Pilatovci*. Ime je bez sumnje identično sa imenom Vlahâ u dubrovačkim listinama, g. 1430. *Pilatouzi* (v. Jireček u Zpravy č. sp. nauk 1880., str. 115.) također i g. 1436, 1474. Iz dubrovačkih listina spominjem još ova imena Vlaha: *Katun Hlapeç* (isp. današnje prezime Łapčević u Ak. Rj.) *Thomich* a. 1368., Vlasi *Regoie* a. 1434., *Pliske* ili *Plijeske, Kalendići* (13. stolj. bez bližeg datuma), *Rajan Turmentich* 1421. Da će se u našim vlastitim kao i u imenima porodičnih naselja naći mnogo takvih primjera, o tome sam uvjeren. U Žumberku imena unijatskih porodica *Odănovac, Badovinac* stoje za cijelo u vezi s vlaškim, imenima *Hodan, Baldovin* u hrisovuljama. *Šerbanovac,* ime naselja u istočnoj Srbiji blizu Zvezdana, u svezi je sa vlaškim imenom *Šarban,* koje dolazi u hrisovuljama i u Sedmogradskoj. Selo *Năhorevo* blizu Sarajeva, po narodnom izgovoru *Nârevo,* gdje je *aho* stegnuto u *a,* dolazi bez sumnje od rum. *năhor* (= einhodig). Sufiks *-evo* pokazuje, da se tako morao zvati čovjek, koji je na mjestu današnjeg Nahoreva imao svoj posjed. *Šerbanovac* označuje isto tako posjed nekoga Šarbana, isp. g. 1278. Scerban u Dubrovniku, cf. Jireček o. c. 117.

Po ispisima dra Truhelke navađam iz dubrovačkih vrela (Lamenta de foris, skraćeno L, Diversa cancellariae = Dc, Consilium rogatorum = Cr, Consilium majus = Cma, Consilium minus = Cmi) još ova imena Vlahâ, Morlaka i Katunâ, da dopunim Jirečeka: Vlasi de *Belize* (danas u kotaru Foča), Cma 4/273; *Banjani*, 14. II. 1436.. (vražda u Konavlima) 12. X. 1476. Cr. 23. (spominje ih i Jireček, d. Wlachen und Maurowlachen str. 114.), *Bobani* 21. VI. 1433 L. 21. VIII. 1428.; *Bogani* 25. IV. 1436.; katun *Bogdašić* (valjda kod Bileće) 18. VI. 1419. L.; katunar Vlatko *Branisaljić* Dc 36; Bogoslav *Bratoslavić* vlachus dni bani de Bosnia, Vendita c. 2, 4; cathonus de *Brumasorum* Dc 22 = *Burmasy* 28. IX. 1408. Dc. (ovi Vlasi imaju arnautsko ime, v. Jireček, d. Romanen Dalmatiens I., 41.); cathonus *Buchuichi* 1393. Dc. 30; *Bugchinich* 22. I. 1422. L.: *Buroevich* na Koritu 4. I. 1436 L; katun *Craisalich* 1405. Dc 35.; de cathono *Crabicij* (valjda Grabići) Dc 35.; Vlachi de *Cuthlovich* in Popovo in Torumana 11. II. 1434 = *Kutlovići,* ljudi Grgura Nikolića 4. VI. 1425.; katun *Derpan* za Prijepolje 1368. Dc. 21.; katun *Dobreci* (Dobric Dobrievich) 1425. Cmi. 3, 248.; Vukosav *Dobrović* vlachus de cathon Vlachouich 8. III 1393. Dc. 30.; katun *Dragiša* 8. VI. 1507. Cr. 30, 242; Chiarach Radovani *Drasenovich* vlachus cathonarius de Bagnana 14. VIII. 1428.; vlachi Odroggnacha (= od Drobnjaka) 29. IX. 1433. L. = Odro-

Gdje se radi o čisto rumunjskim imenima, ondje se sa pouzdanošću može zaključivati na pređe rumunjske narodnosti. Ali gdje su imena slavenska, ondje se mora zaključiti ili da su Vlasi s takvim imenima već slavizirani ili da su u sabraćaju dvojezični, t. j. da u srpskom i slavenskom milieu govore slavenski, a kod kuće rumunjski. Ovo bi bio prvi početak potpunoga slaviziranja. Od slavenskih imena upućuju na rumunjsku narodnost samo ona, gdje su slavenska hipokoristika na *-a, -o, -e* bez ikakva dočetka. Rumunji su im, preuzevši ih od Slavena, dali oblik prema svojim imenima *Bun, Bukur, Singur, Surd i t. d.* Takova su: *Braikъ* u dečanskom hrisovulju pored *Brajko, Milc* u žičkom hrisovulju od *Milko, Něg* u žičkom hrisovulju od *Něgoje, Něgoslav; Něž*[1]) u istom hrisovulju pored *Nežilo* u banjskom. Osobito je karakteristično ime *Rad,* koje se nalazi u sva četiri hrisovulja i danas je još često prezime kod Rumunja, a dolazi i u marmaroškom i fogaraškom kraju. Postalo je bez sumnje od *Rade.* Kako Rumunji u svome jeziku nemaju hipokoristika ovakvoga tipa, odbaciše jednostavno naš nastavak. Ovako je nastao i *Vlad,* koji dolazi, gdje i *Rad.* I danas je još vrlo obično prezime kod sedmogradskih Rumunja. Nastalo je od *Vlade.* U marmaroškom i fogaraškom kraju ima ovakovih slučajeva više: Tako *Belk*[2]), *Bilk, Balk* = slav. *Bělъko, Bud = Bude* od *Budislav, Dan = Dane* od *Danilo, Drag = Drágo* od *Dragomir* ili *Dragan, Grad = Gráde* od *Gradoje* ili *Gradimir, Man = Máne* od *Manojlo, Pank = Panko* od *Pantelejmon, Panth = Pánte* ili *Panta* od *Pantelejmon, Slav = Slávo* od *Slavomir, Stan,* koji se nalazi i u žičkom, banjskom i aranđelskom hrisovulju, = *Stáne* od *Stanislav, Stanč = Stančo* od *Stanislav, Vojk = Vojko* od *Vojislav.* Da ovako stvoreni oblici od slav. hipokoristika dobivaju postpozitivni član *-ul,* samo se sobom razumije, pa tako imamo *Bogdul* u

gnachus 9, II. 1436. = *Dropgnach* 13. IV. 1428.; *Dudojević* vlah de catono Mirillovich 5. X 1403. Dc. Vlach de *Garza* »in Glubomir in villa eorum« 7. X. 1420. L.; Vlachi *Ghermanovich* 24. VI. 1405.; Branko *Gojsalić* dictus Maslić de catono Novachi Mirilovich 24. VII. 1392. Dc.; *Grubačević* i u Vrmu kod Klobuka 21. XII. 1419. L.; Stjepan *Kaljević* »ex Vlachis de Pliesche« 20. VI. 1419. L.; *Kresojevići* u Plani 16. IX. 1408., 12. X. 1427; *Krstići* 21. X. 1403. Dc.; Morlachi de *Glubigna* 10. II. 1420. L.; katun *Malesseuacz* 1405. Dc. 35: Ljuboje *Miltenić* (isp. Miltěn u banjskom hrisovulju) de catono Golubovich 1368. Dc. 22.; Bratulj *Milinić* Morolachus 6. VI. 1425.; katun *Mirilović* 1393. Dc. 30., koji se piše g. 1405. češće i Imirilović Dc. 35., 12. V. 1425., jer e pisar krivo rastavio *dei Mirilovići*; katun *Nenković* Dc. 36., *Oliverović* 24. VI. 1405. Dc; *Papčić* 4. V. 1430. L.; katun *Perutinić* 1406. Dc. 36.; katona de Plyezche 1. II. 1436. L. = *Pliske* vlasi vojvode Stjepana Vukčića 1. II. 1437. = Pleschie 7. V. 1425. L. = de Plisach 1. VI. 1427.; *Pokrajac* 24. VI. 1405. Dc.; *Pozarnichi* 1434.; *Predojević* 18. VIII. 1433. L., kod Bileće 1. III. 1437., 27. X. 1421.; *Rakojevići* vlasi iz Sachovo (= Zakovo), ljudi Grgura Nikolića 6. VIII. 1419; *Rigiani* u Grahovu 31. VIII. 1433. L.; katun *Sadunović* u blizini Dubrovnika, jer prima stoku na polovinu Dc.; *Ugarci,* vlasi Sandaljevi 12. VI. 1433. = Morolachi de cathono Vgarçi 28. IV. 1410. L.; Vukac *Vignjević* »et sua catuna« 1. II. 1436. L.; catunus Dobreci *Visulovich* (jedino čisto rumunjsko prezime u ovom popisu, od rum *vis* = san) Dc. 24.; katun *Vlachovich* 8. III. 1393, Dc. 30.; *Vlasi* »in Nasa Gora« 6. I. 1429.; *Vojšinović* kod Trebinja 6. III. 1437.; katun *Vragović* (zove se zajedno sa katunima Predojević i Mirilović »morollachi«) 20. V. 1419. L., 12. IV. 1420. = Vlachi Vragovich oko Trebinja 4. II. 1436. L.; katun *Vučihna* Dc. 36.; *Vukovići,* Vlachi de catono Mirillovich 5. XI. 1403.; Juraj *Zagorčić* 14. VIII. 1433. L. Kako se vidi sve sama naša imena.

[1]) Isp. bos. pravosl. prezime *Nježić.*

[2]) Morao je postojati i hipokoristik *Běl,* jer kod istarskih Rumunja ima prezime *Belulović.* — Kao što kod Srba i Hrvata ima rum. imena slaviziranih nastavkom *-ović* (isp. *Ursulović* u aranđelskom hrisovulju i t. d.), tako kod Cincara ima greciziranih nastavkom *-os,* n. pr. *Gorgoljatos* (trgovac u Sarajevu) od macedo-rum. *gurgulĭat* ili *gurgulĭatòs* = okrugao (v. Dalametra, Dicționar macedo-român str. 103.).

banjskom hrisovulju od hip. *Bogde* (Bogdan), *Dědol* od *Děd* ili *Dědoje* u žičkom hrisovulju ili *Djedoslav, Dojul* u arhanđelskom od *Doja* od *Dojčin; Dražul* u istom hrisovulju od *Dražoje, Gradul* u istom, *Chrajul* u istom od *Hranislav, Něgul* u banjskom od *Něgoje, Něgovan; Radul* [1]) u istom od *Rade; Rajul* u banjskom i aranđelskom od *Raja* = *Rajak* [2]) = *Rajko; Rašul* u aranđelskom od *Raško, Stajul* u istom od *Staja* od *Stanislav; Stanul* u istom od *Stanislav; Vladul* u istom od *Vladislav*. Da takovih imena ima u izobilju u fogaraškom i marmaroškom kraju, samo se po sebi razumije: *Kostul* od *Kosta, Lackul* od *Lacko* od *Vladislav, Markul* od *Marko, Radul* (vidi gore), *Stančul* (v. g.), *Stankul* (v. g.), *Vasul* od *Vaso* [3]). Kad ovakva imena prelaze natrag u srpsko hrvatski jezik, onda dobivaju nastavak *-a,* običan u hipokoristikâ, rjeđe drugi kakav sufiks. Najstarije potvrde za takov oblik bile bi *Bratula* i *Radkula* iz banjskog hrisovulja [4]). Bratula je nastalo bez sumnje od *Bratoslav*. Takvih će primjera biti više, kad se sakupe. Bilježim još iz današnjega govora *Jankula,* isp. u fogaraškom kraju *Jankul* [5]). Sa sufiksom *-in* imam samo jedan primjer: *Dragulin* iz dečanskoga hrisovulja, isp. gore *Drag.*

To bi bilo sve, što bih nova znao kazati o rumunjskim imenima. Od onoga, što autor iznaša o imenima, imao bih da spomenem samo to, da držim neispravnom njegovu identifikaciju imena rumunjskoga kneza *Seneslava* (str. 234 i prije) sa *Stanislavom*. Radi se bez sumnje o drugom slavenskom imenu, od kojega dolazi hipokoristik *Senь* kao ime Vlaha u banjskom hrisovulju. Drugi hipokoristik sa sufiksom *-ko: Sencho, Semko* dolazi u dubrovačkim listinama. *Senь* je možda identično sa *Sin* u fogaraškom kraju, isp. radi promjene *e* u *i* rum. *bine* < *bene* i *Sirbul* mjesto *Şerbul* u istom kraju.

Što se tiče narodnosti sredovječnih Vlaha, držim, da jedino tipovi imena kaošto su 1) *Rad* i 2) sa članom *Radul,* dozvoljavaju pouzdan zaključak, da su Vlasi onoga vremena bili dvojezičan narod (bilingues), jer se samo ovako mogu razumjeti ove hibridne tvorevine. Kao bilingues došli su u Sedmogradsku, kako pokazuje gornja analiza imena.

U srpskim hrisovuljama vidimo mnoštvo Vlaha sa čisto slavenskim imenima, koja pokazuju ne samo slavenska komposita, nego i slavenske sufikse *-an, -oje -ilo* [6]). Karakteristično je, da ovih komposita i sufiksa u tolikoj mjeri nema u imenima Vlaha u Sedmogradskoj. Razlog leži na dlanu. U Sedmogradsku dođoše Vlasi, i ako prilično slavizirani sa slavenskim imenima, u neslavensku sredinu,

[1]) Isp. i Radul Stanković, vlah iz katuna Perutinića, g. 1406.

[2]) U Banjoj Luci ima pravoslavno ime *Järakula*. Sve mi se čini, da je to metateza za *Rajakula* od *Rajak*.

[3]) Ime *Vasul* moralo je nekada postojati i među Morlacima oko Zadra, jer ga još i danas upotrebljavaju zadarski otočani.

[4]) Isp. i *Kustula* iz Sedmogradske kod Kadleca, str. 465. Prema tome su takove tvorevine došle sa Balkana i ovamo.

[5]) Isp. ime mjesta *Jankolovica* ili *Jankulovica* kod Vrane kraj Biograda na moru na teritoriju Morlaka.

[6]) Ovo su imena Vlahâ iz srpskih hrisovulja, koja se svršuju na *-ilo: Batilo, Berilo, Bratilo, Bolilo, Budilo, Bunilo, Deilo, Desilo, Dobrilo, Dragojlo, Dudilo, Gostilo, Gradilo, Manojlo, Mužilo, Nežilo, Ozrilo, Prědilo, Stanilo, Stroilo, Tolilo, Voilo*. Imena, gdje je ispušteno *-o*, možda su rumunjizirana prema tipu *Vlad*. To su: *Budmil, Bujsil, Dragomil, Kuril, Pačemil, Pomil, Pribil, Vasil, Vlčemil, Vojmil, Vojsil*. Ovakih skraćenih oblika ima i drugdje.

Interesantno je, da na *-ilo* nema nijednoga u fogaraškom i marmaroškom kraju, nego je *-ilo* rumunjizirano u *-ila* (kao u *sъto* > *sută*)*: Bacila, Bratila, Fracila (?), Gostila, Gusaila (?),*

pa pomalo napustiše stari slavenski onomastički sistem, koji donesoše sa Balkana. U našem etnički zatvorenom području prilagodiše se već od najranijeg srednjeg vijeka sve više i više ovom sistemu, dok se napokon sasvim ne slaviziraše.

Havrilla (= Gavrilo), *Kornila (?), Manyila* ili *Monajla* (= Manojlo), *Mihaila, Negrila, Stanila.* U hrisovuljama ima samo jedan primjer za *-ila: Voila.*

Na *-oje* se svršuju ova vlaška imena u hrisovuljama: *Baloje, Beroje, Bogoje, Boloje, Boroje, Bratoje, Budoje, Bunoje, Daboje, Daroje, Dobroje, Dražoje, Godoje, Gradoje, Hodoje, Hranoje, Hvaloje, Ivoje, Krkoje, Laloje, Ljuboje, Miloje, Něgoje, Ninoje, Obroje, Odoje, Ozroje, Pegroje, Priboje, Prvoje, Radoje, Sladoje, Slavoje, Stanoje, Šakoje, Těhoje, Toloje, Tvrdoje, Vladoje, Vlkoje.* U fogaraškom i marmaroškom kraju gotovo izčezavaju, ima samo: *Nyagoe.* Na *-an* u hrisovuljama: *Balan, Běžan, Boljan, Botoljan, Brajan, Bratan, Bratešan, Bratovan, Brnjan, Bujan, Dejan, Dragan, Dragšan, Dražan, Dujan, Grdan, Grljan, Hodan, Lucan, Milan, Miran, Mojan. Priban, Prvan, Prodan, Prvan, Radan, Rajan, Smoljan, Srdan, Stojan, Šlěman (?), Tīhan, Trošan, Zoran.* U fogaroškom i marmaroškom kraju ima ih naprotiv vrlo malo i djelomice nesigurnih: *Kokan* (isp. pravoslavno prezime *Kokanović* iz Bos. Dubice), *Ladvan (?), Prodan, Stojan, Vojkoan (?), Volkan* (= Vukan).

Ovu isporedbu mogli bi nastaviti i kod imena na druge sufikse i opazili bi uvijek isti rezultat: naime u srpskim hrisovuljama još čist slavenski način tvorenja imena u veoma mnogo potvrda, dok se u navedenim krajevima u Sedmogradskoj vidi, da je taj sistem među Rumunjima doduše nekada postojao u svoj svojoj čistoći i raširenosti, ali da već pomalo izumire.

Kako su vlaška imena donekle slika čitavog rumunjskog jezika, koji pokazuje neobičnu smjesu slavenskoga i latinskoga elementa, ne će biti zgorega, ako ovu isporedbu do kraja provedemo. Od imena na *-in* imaju hrisovulje 15 primjera, u Sedmogradskoj 2 *(Dobrin, Vlasin),* na *-če* hrisovulje 5, u Sedmogr. 1 *(Milče),* na *-ša* u hrisovuljama 16, u Sedmogr. 1 *(Komša),* na *-ota* u hris. 15, u Sedm. 1 *(Balota = Bělota),* na *-ko* u hris. 22, u Sedm. 13. *-ko* je u Sedmogr rumunjiziran dijelom prema tipu *Vlad,* dijelom prema tipu *Stanila,* a dijelom je sačuvan prvotni oblik. pa imamo *Bank, Ivank, Lack, Pank, Vojk* pored *Ivanka, Stojka, Šuška, Vaška* i pored *Hotko, Ivasko, Jako, Jakcho* (dem. od *Jakov), Jonasko, Majko* (isp. bos. pravosl. prezime *Mâjkić), Manko, Stanko, Vlajko.* Na *-eš* ima u hris. 5 imena, u Sedmogradskoj 1 *(Naneš),* na *-iša* u hris. 8, u Sedm. 2 *(Opriša, Vaniša),* na *-ica* u hris. 6, u Sedm. 1 *(Balica),* na *-ša* u hris. 14, u Sedm. 1 *(Lupša),* na *-uj* u hris. 8, u Sedm. 1 *(Kraguj,* isp. *Kragujević, Kragujevac, Kraguljac* u Ak. Rj. V 432 sl.). Na *-uš* poznaju hrisovulje *Draguš, Něguš, Raduš;* od toga Sedmogradska samo *Draguš.* Na *-oš* nema nijednog u Sedmogradskoj, dok ih u hrisovuljama ima 16. Na *-ča* ima u hrisovuljama samo *Hranča* i *Milča,* a u Sedmogradskoj samo *Vanča.* Inače je ovdje zastupan sufiks *-čo* u rumunjiziranom liku: *Penč < Penčo, Stanč* i s članom *Stančul < Stančo.* I čisto hipokoristički sufiksi *-a, -e* zastupani su na obje strane, i to *-a* u hrisovuljama 34 puta, uračunavši i 8 neizvjesnih primjera, u Sedmogradskoj 9 puta *(Bala < Běla, Barla, Buda, Kosta, Kozma, Kraja, Opra, Stoja, Streža;* od ovih su neka nesigurna). Na *-ta* u hris. samo *Milta,* u Sedm. *Manta,* nastalo valjda od *Mane.* Na *-e* u hris. 26, u Sedm. 4 *(Bale, Barle,* cf. *Bârlovci,* ime naselja u Bosni, *Mitre, Opre).* Za *-o* nema primjera u Sedmogradskoj. Značajno je, što u Sedmogradskoj nikakvoga primjera nema za patronimičke sufikse *-ić, -ović, -ević,* dok ih u hrisovuljama ima 90. Uzrok će biti valjda u tome, što Rumunji imaju za ovu funkciju svoj vlastiti sufiks *-escu* (n. pr. *Filipović = Filipescu).* Od komposita zastupana su u hrisovuljama imena na *-mir* 16 puta, u Sedmogr. 4 puta *(Dragomir, Radomir, Tatomir, Vladimir),* na *-slav* u hrisovuljama 41 put, u Sedm. 6 puta *(Dobroslav, Jaroslav, Miroslav, Seneslav, Stanislav, Vladislav),* na *-voj* u hris. sa 5 primjera, u Sedm. sa 2 *(Litvoj = Ljutovoj,* isp. *Ljatovojević* u aranđelskom hrisovulju, i *Locovoi).*

Ne znam, da li spadaju u izvedenice s pomoću sufiksa ili među kompozita vlaška imena na *-man,* kojih u hrisovuljama ima 9 *(Altoman, Dragoman, Drman, Dušman, Grdman, Milman, Rašman, Strojman, Šišman),* u Sedmogradskoj 1 *(Dorman,* isp. ime pravoslavne porodice *Dûrman* iz Dvora u Hrv.*).* Ostali sufiksi kao *-adin, -aja, -ak, -ce, -čin, -ečь, -elja, -ěi, -ěn* i *en, -eša, -ešin, -eta, -i, -ic-, -ihna, -ija, -ije, -lna, -inja, -něg, -o, -ohna, -onja, -osin, -osta, -oš, -ovan, -ovin, -šin, -teg, -un, -ut, -utin, -ьc* i kompozita sa *-brat, -drag, -ljub, -mil, -muž, -sil, -živ* i sa prefiksima *ne-* i *prě-* zastupani su u imenima Vlaha u hrisovuljama u obilnoj mjeri, dok ih u

Kao dopunu prikaza autorova o Vlasima na hrvatskom zemljištu, imao bih da navedem jednu potvrdu iz XII. sveske Smičiklasova Codexa (str. 438. g. 1357), iz koje se vidi, da je Vlaha bilo i u okolišu Šibenika. Tu veli hrv. ban Ivan, sklapajući mir sa Šibenčanima, ovo: Item Olachy vel villani in districtu ipsius civitatis absque licencia et voluntate civium pascua ipsorum seu gramina depascere non possint. Od interesa je identifikacija izraza Olachy vel villani, koja upućuje na to, da je i u Dalmaciji već u 14. stoljeću riječ *Vlah* značila kmeta seljaka bez obzira na narodnost [1]).

Autor prelazi sada na Vlahe u Ugarskoj. Iznaša najstarije vijesti o njima, govori o vlaškoj kolonizaciji na kraljevskoj, gradskoj i saskoj zemlji u Erdelju, o knezovima i vojvodama njihovim i kako se je njihova vlast razvijala, o privilegovanim njihovim distriktima fogaraškom i severinskom. Spominje na str. 265 sl. slobodna njihova naselja, koja se zovu *Ochaba*. Uz put spominjem rum. izraz *slobozia*, koji dolazi vrlo često kao ime mjesta u Vlaškoj i Moldavskoj, a označivaće valjda isto, što i *Ochaba* u Erdelju.

Kao što mi je nemoguće, da ovom poglavlju činim ikakve primjedbe, isto tako ne mogu, da išta primjećujem člancima o Vlasima u Poljskoj, Moravskoj i Šleskoj. Na str. 302.—314. daje se tabelarni prijegled vlaških kolonija u Poljskoj državi prema Kałužniackome. Šteta, što takvoga prijegleda nema za srpskohrvatske i madžarske zemlje. Takova bi tabela dobro došla i onima, koji se zanimaju za pitanja migracije našega naroda.

Ovom prilikom hoću da upozorim na jednu paralelu između Poljske i naših zemalja u pogledu naziva Vlaha. U Poljskoj su nazivani i Rusini, koji su osnivali kolonije na pravu vlaškom, Vlasima, ma da to nijesu (cf. autora str. 273., 338.,

---

Sedmogradskoj nema. Ovu sam statistiku učinio prema popisu vlaških imena u autorovoj knjizi na str. 451.—468.

Prema ovom jugoslavenskom onomastičkom elementu gotovo iščezavaju imena, kojima je temelj rum. imenica ili adjektiv. U hrisovuljama dolaze *Bukor, -ur* (cf. bucuros = sretan), *Bun* (= dobar) i izvedrice odatle. *Fečor* (= *fecior* = mladić), *Kopil* (= dijete), *Mačkat* (= meglenski *măcĭkat* = velik), *Mik, Mikul* (= malen), *Mrgela* (= *mărgea* = biser, isp. Zeitschr. f. rom. Phil. XXXVIII, 548 sl. br. 20), *Oparitul* (= *opărit* = smeten), *Singur* (= osamljen), *Surdul* (= gluh, isp. drugo slav.-vlaško ime *Gluš'c*, oboje u aranđelskom hrisovulju, isp. ime mjesta *Surdulica* kod Vranje u Srbiji). *Ursulović* (= ursul medvjed). U Sedmogradskoj ima ih doduše nešto više, ali i ovdje razmjerno malo: *Barbat* (= muž, marljiv), *Bukur, Bolovan* (= kamen), *Dančul* (v. gore), *Lupul* (= vuk). *Mandră* (vrsta pure), *Mik, Negrila* (= negru = crn sa slav. suf *-ilo), Porkul* (= svinja), *Szirbul* (= șerbul sluga), *Știrbul* (= škrbav), *Orda* (= urdă), *Ostaș* (= vojnik), *Strimbul* (= herav), *Județul* (= kotar), *Judele* (= sudac).

[1]) Da se u sredovječnim našim listinama upotrebljava riječ *Vlah* kao terminus technicus za zanimanje stanovništva, a ne za oznaku jezika ili narodnosti, vidi se i iz ovakih izraza: in comitatu Cetine villae, terrae, cultae et incultae, Ollachi, populi, incolae, iura etc., Smičiklas, Codex XIV. str. 441. *a.* 1372., gdje je sastavljač listine smatrao za nužno, da pored populi, incolae još kaže i Ollachi, dokle nije držao, da se ovim izrazima iscrpljuje i Ollachi. Dr. Truhelka me upozoruje i na jedan ispravak iz Dubrovnika od 20. srpnja 1429. (Lamenta de foris). U tužbi Radosava Mihanovića protiv Radivoja Radišića-Dobriljevića i Obrada Pribisalića-Cepšića zovu se ovi »homines voyvode Sandalj«. Ali je mjesto »homines« bilo prije napisano »vlachos« i precrtano, iz čega se vidi, da se tu pravi razlika između *homines* i *vlachos*. G. 1344. nije se pravila nikakva razlika, kako se vidi iz mjesta: Petrus coram dicto domino bano accusavit certos homines sive Blachos, qui venerunt Ragusium accipere salem, que omnia redundant in magnum sinistrum dicte civitatis, etc. V. Gelcich Mon. ragusina, I. str. 158. ali se već g. 1361 razlikuju oba izraza, jer se kaže, hominibus et Vlachis bani Bossine et Senchi, cf Jireček o. c. 116.

434.). U Moravskoj se opet prenaša riječ Vlah na sve, koji živu od stoke (cf. str. 410., 415.). Ovakvoga prenašanja imena Vlah na čisto slavensko stanovništvo, koje je živjelo ili od stoke ili izvršivalo za Turke izvjesne vojničke službe *(vojnugan, vojnaklük)*, bilo je na Balkanu u obilnoj mjeri koli za vrijeme Turaka toli i prije dolaska njihova. Bilo bi s toga sasvim ludo gledati u svim onim Vlasima, što se spominju u historičkim dokumentima, isključivo Rumunje.

Autor se napokon u Doslovu pita, što rezultira iz pravnog položaja Rumunja u svim ovim zemljama u pogledu pitanja o postanju rumunjskoga naroda. U svim su ovim zemljama sačinjavali Vlasi manjinu stanovništva. Iznimku čine samo u Erdelju, gdje sačinjavaju $^2/_3$ stanovništva. Ali kako je Erdelj bio staleška država, nijesu ni ovdje mogli doći do staleških ili narodnih prava. Pravo vlaško je pravo konkurentno, tuđe, t. j. stoji prema pravu domaćemu. I u Sedmogradskoj smatraju Rumunje tuđincima. Ništa ne mijenja na ovakovom značaju vlaškoga prava, ako se i domaće pučanstvo mjestimice služi njime. Pravo vlaško nije jedinstven pojam. Na rusinsko-poljskom i tješinskom zemljištu vrijedi samo za puk, koji se bavi pastirstvom. U Madžarskoj znači pravo nekolikih privilegovanih distrikta. U fogaraškom kraju uživaju rumunjski bojari položaj poluplemića. Ima čak razlika između uže Ugarske i Erdelja u pogledu vlaškoga prava. U privilegovanim distriktima vlaško stanovništvo uživa poseban položaj radi vojničkoga znamenovanja.

Negledajući na privilegovane distrikte, prikazuje nam se vlaško pravo kao isključivo pravo prostoga puka, koje se bavi stočarstvom. I ako je nastalo među Rumunjima, prestalo je s vremenom biti narodnim pravom i postalo pravom puka stanovitoga zanimanja i načina života.

Zaroci se vlaškoga prava nalaze u staroj srpskoj državi. Ovdje se međutim radi više o dužnostima puka, koji uživa tuđe zemljište, negoli o pravu. Već ovdje imaju Vlasi svoje knezove, za koje pravo saznajemo istom u Sedmogradskoj, Ugarskoj i Poljskoj. Budući da ovdje živu kao nomadi, njihovo je uređenje patrimonijsko, dok se u Ugarskoj i Sedmogradskoj odatle razvila autonomija, koja se kasnije opet pretvara u patrimonijski institut. U Ugarskoj nastadoše i šire sveze na pravu vlaškom, nepoznate u Srbiji. Razviše se krajine, sa krajnicima i vojvodama na čelu. U ovom liku prelazi ovo pravo na zemljište rusinsko.

Uzroci recepcije vlaškoga prava ne leže samo u prirodi (gorskom kraju), nego i u vjeri. Rumunjski se i rusinski pastir i seljak zbližuje već u Ugarskoj. Osim toga recepciju olakšava i to, što je vlaško pravo u svojoj suštini suvrsta njemačkoga. Jedno i drugo pravo dobivali su tudi narodi, da kolonizuju puste krajeve. Oboje pravo daje kolonistima stanovitu jurisdikciju i autonomiju, kakove nema domaće stanovništvo.

Nakon toga navađa autor razloge, zašto se u Ugarskoj i Poljskoj razvila autonomija kolonija osnovanih na pravu vlaškom, a u Srbiji nije. Tome su u glavnom dva razloga: 1. što u Srbiji nije došlo do kolonizacije na pravu njemačkom, i 2. što su ovdje Vlasi zapravo stariji od samih Srba. Dolaskom Slavena bili su naime Romani prisiljeni, da se sklonu u brda i da se bave stočarstvom. Bili su lišeni zemlje, pa su došli u ovisnost pojedinih monarha, velmoža i crkvenih dostojanstvenika. U Ugarskoj je bilo manje stanovništva negoli u Srbiji, a i ovo je bilo prorijeđeno provalama Tatara. Da se pomnoža narod, zvalo se u zemlju najprije Nijemce, a onda Rumunje, mameći ih privilegijama, iz kojih se

nije mogao razviti politički stalež seoski, nego su se razvile autonomije, no i ove su bile u Galiciji i Ugarskoj kasnije ukinute.

Vlaško je pravo propalo i radi toga, što je bilo isključivo pravo pastirsko, a pastirstvo je samo prelazna gospodarska forma. Čim vlaški pastir postane obrađivačem zemlje, gubi vlaško pravo svoj raison d'être i približuje se pravu ostalog seoskog žiteljstva, njemačkom i domaćem, dok se na koncu ne stopi s njime. Pravo privilegovanih distrikta u Ugarskoj asimiluje se pak sa općim pravom na taj način, što pojedini Vlasi dobivaju ugarsko plemićsko pravo, a time, što su istrgnuti iz svoga milieua, gube svoju rumunjsku narodnost, i vlaška autonomija nema za njih više vrijednosti. Isto se događa i sa nobilitovanim vlaškim knezovima. Iz ovih se razloga vlaško pravo nije moglo razviti u potpuni pravni sistem.

Autor ne naglašava posebno onog momenta iz povijesti vlaškoga prava, koji je od osobita značenja za pitanje, gdje se je formirao rumunjski narod. Mislim, da ispravno interpretiram njegovo mišljenje, ako ustvrdim, da je to razlika, što postoji između vlaškoga prava na sjeveru od Dunava i vlaškoga prava u staroj srpskoj državi. Na sjeveru od Dunava je to pravo tuđinaca, koji dobivaju razne privilegije u kolonizatorne svrhe, nije pravo autohtonoga žiteljstva, dok je vlaško pravo u staroj srpskoj državi pravo prastarog stanovništva, koje je uslijed novih prilika promijenilo gospodarsku formu i potpalo u ovisnost vlastele i t. d. Ova činjenica iz pravne povijesti, kako ju je Kadlec utvrdio, govori dakle za to, da je domovina Rumunja na Balkanu.

Da ovaj nazor utvrdi još bolje, autor ustanovljuje i to, kada i gdje se Vlasi po prvi put javljaju. Za sjever od Dunava najstarije su vijesti o njima iz god. 1210., 1222.—4., a tiču se sedmogradskih Vlaha iz Fogaraša i Olta. U drugoj se polovini 13. stolj. javljaju u biharskom kraju, početkom 14. stolj. u Marmarošu, još kasnije u županiji Beregu. U drugoj se polovini 14. stolj. nalaze već preko granice u rusinskoj zemlji u Galiciji, u 15. stolj. u županiji oravskoj i blizu Novoga Targa. U toku 15. stoljeća idu dalje na zapad k Živci i u tješinski kraj, gdje se javljaju 16. stolj. U isto vrijeme dolaze djelomice iz tješinskog kraja, a djelomice iz Ugarske u Moravsku. Za sjever i zapad ishodište im je fogaraški kraj. U 300 godina poplaviše Rumunji svojim kolonijama čitav kraj od Fogaraša do Valaškoga u Moravskoj. Ali ni u Fogarašu nijesu starosjedioci. Nikakove potvrde nema, da su uopće starosjedioci u Sedmogradskoj.

Da su ovamo došli sa Balkana, za to ima više dokaza. Prije početka 13. stoljeća nije moglo biti Rumunja na sjeveru od Dunava, jer su i u Rumunjskoj i u Sedmogradskoj druge narodnosti stanovale do toga doba. Naprotiv na Balkanu spominju dokumenti Vlahe već od 10. stolj. G. 986. sele se Vlasi iz Larise u nutrašnjost Bugarske i uvrštavaju se u vojsku. To je prva seoba Vlaha na sjever. G. 1066. upriličuju Vlasi i Bugari zajednički ustanak protiv Grka. Vlaški vođe imaju — kao i kasnije — slavenska imena. Zovu se Slavota i Berivoj. Tesalija se zove Velika Vlaška. Kekaumenos pripovijeda, da Vlasi tjeraju ljeti svoje blago u bugarske gore. To čine sve do druge polovice 19. stolj. Može se dakle misliti, da su tesalski Rumunji već u 11. stolj. dolazili u bugarske Rodope. Vlachia 13. stoljeća je dio bugarske države i prostirala se od Niša preko sofijske okolice do konca rodopskoga gorja. U ovu su zemlju bili preseljeni Rumunji iz Larise g. 986. Tu ima još i danas rumunjskih mjesnih imena. Na Balkanu ima

međutim i drugih Vlachia [1]), ne samo ova. Već u 11. stolj. imaju Rumunji slavenska imena. Svoje predstavnike nazivaju odtada knezovima.

U razdoblju između prve i druge bugarske države Rumunji napuštaju djelomice pastirstvo i posvećuju se vojničkom zvanju. Počeci se vide već kod Vlaha iz Larise, koji se preseliše u Bugarsku. Ove upotrebljava car Samuel kao vojnike protiv Carigrada. Kao vojnici služe i Grcima, i to g. 1091. protiv Pečenega, a 1166. protiv Madžara. Napadaju na križare, kada ih Barbaroša vodi iz današnje Srbije u Sofiju. U 12. stoljeću vojuju za uspostavu bugarske države. Sam Asěn [2]) je vlaškoga podrijetla. Od Bugara primaju ne samo knezove, nego i vojvode. Sa Balkana donašaju u Ugarsku pored instituta knezovskog i vojvodskog još i krajnike. 3. Da u Ugarsku dolaze sa Balkana, dokazuju i imena njihovih vojvoda, koji se zovu Litovoj i Seneslav. Oba imena nalaze se i u srpskim hrisovaljama. 4. Da im je domovina na Balkanu, dokazuje napokon i bugarski jezik, kojim se služi rumunjska crkva sve do 17. stoljeća; 5. zatim naziv vlaškoga plemstva. Bojare pozna samo Rusija i Bugarska. Vlaško je plemstvo bugarsko-rumunjska mješavina, zato je naziv *rumîn* [3]) značio vlaškog seljaka i pastira. (cf. što je gore rečeno o alb. rεmér). 6. Na balkansku njihovu domovinu pokazuju još i razni rumunjski nazivi za državne službe i časti, koji su mahom bugarskoga ili grčkoga podrijetla. 7. Da su Rumunji došli na sjever iz bugarskoga milieua, dokazuje i pravoslavna vjera, koju ispovijedaju, i njihova slavenska imena. 8. Rumunjska pastirska terminologija to isto dokazuje, jer ima dodira sa grčkom i albanskom. 9. Nadalje su imena sedmogradskih Vlaha identična sa imenima u srpskim hrisovuljama. 10. Jedan dokaz, da Rumunji nijesu autohtoni u Erdelju, vidi autor i u tome, što nemaju svoga izraza za tu zemlju; nego ju zovu *Ardeal* prema madž. *Erdély*.

Migracija Rumunja prema sjeveru počinje od Pinda. Odatle idu u dva pravca, jednim u Bugarsku i dalje preko Dunava na sjever, a drugim na sjeverozapad prema Jadranskom moru. Time nije rečeno, da se pradomovina Rumunja nalazi na Pindu, nego samo to, da je znatan dio Rumunja bio dolaskom Slavena potisnut u Tesaliju, odakle se je opet selio na sjever.

Ovime dokrajčujem prikaz djela i svoje primjedbe na pojedine izvode.

Držim, da je autoru uspjelo pridonijeti iz pravne historije važan prilog riješenju »rumunjskoga pitanja«. Puşcariu u svojoj studiji »Zur Rekonstrution

---

[1]) Peisker u cit. članku Zeitsch. d. hist. Ver. f. Steiermark XV. str. 197. spominje iz god. 1373. jedan distrikt circa metas Bosnae et Corbaviae, koji se zove Maior Vlachia. Ne kaže nažalost, na čemu ovu tvrdnju osniva. Radi se po svoj prilici o papinskoj listini, koju po Farlatiju donaša sada Smičiklasov Codex XIV str. 528. Tu se kaže: Vlachi schismatici quorum nonnulli in pascuis et montibus habitant, animalia, quibus abundant, pascendo. Medu njima šire kat. vjeru bos. franjevci, kojima Papa dozvoljava uzimati mjesta za gradnju samostana, groblja, cirkvi in terris, castris seu villis et metis Hungarie circa Sabete (= danas po svoj prilici Šabac ili Šebeš, cf. Jelenić, Kultura i bos. franjevci I. 37) et maiorem Vlachiam, circa metas Bosne in Absan (= Alsan, ibid.) et Corbavia quarumcunque dioecesum catholicorum vel schismaticorum existant.« Jasno se vidi, da je ovdje »et maiorem Vlachiam« pobliža oznaka za izraz »in metis Hungarie«, kaošto je »in Alsan« pobliža oznaka za »circa metas Bosna«. Maior Vlachia je današnja Velika Vlaška, a nije teritorij circa metas Bosnae et Corbaviae, kaošto je Peisker pogriješno mislio.

[2]) Luccari, Copioso ristretto degli annali di Ragusa, Dubrovnik 1790. str. 99. tvrdi, da je i car Lazar Vlah, kaže: Lazzaro Grebeglianovich Catunar de Vitconiza e Kosorichi,

[3]) Isp. i Puşcariu, Etym. Wörterbuch d. rum. Sprache I. Heidelberg 1905, str. 132., br. 1474. Riječ znači još i sluga, rob.

des Urrumänischen« (Beihefte, 26, str. 64. § 13.) s pravom ističe, da ovo pitanje pripada historiji i da ga lingvistika ne može sama riješiti. Lingvist ima samo da na osnovu svoga materijala kontrolira i dopunjava ono, što je historičar iz svojih vlastitih sredstava ustanovio. Historija i lingvistika imaju da idu uporedo, da se podupiru i popunjavaju. Autor je dokazao, kako vlaške pravne institucije dođoše sa Balkana. Uporedo s time prikazao je u detaljima, koliko je danas moguće, historiju rumunjskih migracija, koje idu sa Balkana pravcem na sjever[1]). Poredbena je pak lingvistika već utvrdila ne samo srodnost rumunjskoga jezika sa starodalmatinskim i krčkim romanskim jezikom i romanskim elementom u albanskom jeziku, nego je pokazala i na indentične pojave u drugim balkanskim jezicima: u bugarskom i albanskomu (postpositivni član i t. d.), novogrčkom i t. d.[2]). Lingvistika je s toga već odavna tražila kolijevku rumunjskoga jezika na Balkanu. Njenu tezu potvrđuju u potpunoj mjeri Kadlecova istraživanja.

Dopune.

Str. 297. (3.) redak 5. odozdo: Isp. i izvode prof. Janka o riječi *vlah* povodom Kadlecove knjige u Časopisu pro moderní filologii a literatury VI., str. 280. sl.

Str. 300. (6.) bilješka 3. i

Str. 304. (10.) redak 15. odozgo: Isp. i Ć. Truhelka: Stari turski agrarni zakonik za Bosnu i Hercegovinu u Glasniku zem. muzeja XXVIII., str. 445., 5. red odozdo (original) i str. 467., red 14. odozdo (prijevod). Ovaj je zakonik iz god. 1637.—8. Potvrde za identifikaciju naziva *Vlah* = *Srbin* = *Rascianus* u historičkim dokumentima vidi kod Šišića, Hrvatska povijest, 1908., sv. II., str. 162. sl. bilj. 1.

Str. 311. (17) alineja 1.: Za poznavanje pitanja, kako su se Vlasi naseljavali na hrvatskom teritoriju prije velike seobe za vrijeme Turaka, veoma je važna listina iz god. 1365. izdana u Kninu. Donašaju je Smičiklasov Zbornik XIII., str. 425.—426. i Klaić, Acta Keglevichiana str. 3.—4. Kadlecu je ova listina, izgleda mi, bila nepoznata. Ban Nikola Seč naseljuje, veli se u njoj, na pustu kraljevsku zemlju (terra regalis, vacua[3]) et habitatoribus destituta) zvanu Wydchezelo[4]),

[1]) Pușcariu o. c. str 67. konstatira, da se u ovom pravcu kreću i promjene u rumunjskom jeziku.

[2]) Isp. o ovim stvarima prijegledni članak danskoga lingviste Kr. Sanfeld Jensena: Die nichtlateinischen Bestandteile im Rumänischen u Gröberovu Grundrißu d. rom. Phil. sv. 1., izd. 2. Straßburg, Trübner 1904—1906, str. 524.—532. i odnosne partije kod O. Densusianu, Histoire de la langue roumaine I, Paris 1901—1902, str. 8.—39., 198. sl., 357. sl., 26.—29., 349.—357., 237.—287., 361.—369., 385.—388.

[3]) Isp. citirano mjesto iz turskoga agrarnoga zakonika: »I na nekim poharanim selima, koja su opustila, naseliše se Vlasi« i t. d.

[4]) *Vidče* je posjedovni adjektiv od *Vidъk* (odatle valjda današnja imena *Vitković, Videković, Vidaković).* Nakon naseljenja Vlaha ne zove se više *Vidče Selo,* nego *„Bathechy et Krywonoz"* (= Krivonos, isp. Klaić o. c. str. 23.—5. a. 1486., str. 17.—19. a. 1456.) u kninskoj županiji, u distriktu Wnazycza. Vidi se, da su na teritoriju Vidčega Sela nastala nova familijska naselja, koja se prozvaše po svojim familijskim nadimcima.

između posjeda Kegel[1]) et Zirmana[2]), kraljevske vlahe (Olahi domini nostri regis in regno Croacie siti et existentes) Pribana, Ratka, Dudana, Voihnu i Mladena, sinove Zylanove[3]). Ban hoće naime, da se ta zemlja kultivira i da ima stanovništvo. Spomenuti Vlasi, kao i oni, koji bi s njima zajedno došli, da se nasele i da tamo sagrade kuće, oprošteni su od poreza kroz tri godine. Nakon što mine ovo vrijeme, dužni su ovi Vlasi, kao i oni, što odprije ondje stanuju (consimiles ipsius contrate), služiti u vojsci bana Seča i njegovih nasljednika (more armigerorum et woytanis[4]) servire).

Vlasi su i u ovom kraju, kao i drugdje, živjeli u katunima, kako se vidi iz listine iz god. 1398., izdane u Kninu (v. Klaić o. c. str. 109. sl.). Tu se kaže, da je »Brayk Merucich, olachus magistri Pauli filii Caruli comitis Corbavie cum suo catuno« navalio na Johannesa Tranicicha, kraljevskoga vlaha, i na njegov katun, isprebijao sve muško i žensko bez ikakva razloga na mrtvo ime i do gola oplijenio.

---

[1]) Ovo je takoder posjedovni adjektiv od osobnoga imena *Kegalj*. *Kegel* je danas *Keglević gradina* na Zrmanji (specijalna karta 29/XIV) ili *Kegalj-grad*. Premda je ovo ime dosta rašireno kod Hrvata (cf. Klaić u predgovoru o. c. str. XVIII. sl.), nije slavenskoga podrijetla, nego možda avarskoga (isp. Šišić, Geschichte d. Kroaten str. 55.). Isp. n. pr. ime pečeneškoga vojvode *Kegen*. Ova se misao ima uzeti naravski s najvećim oprezom.

[2]) Danas Zrmanja, kraj oko Pribudića, zabilježen na gore spomenutoj specijalnoj karti.

[3]) Svi ovi Vlasi imaju slavenska imena, koja dolaze kao imena Vlaha i u hrisovuljama. Jedino *Zylan* ostaje tamno (isp. i ime Vlaha *Wladislaus Gilanowyth*, Klaić o. c. str. 17.). Od ostalih imena, što dolaze u Klaićevoj zbirci listina, od interesa je *Kwpsor*, nadimak kraljevskoga Vlaha *Milutina Danycha* (cf. Klaić o. c. str. 9., 10., a. 1435.) iz istoga kraja. *Kwpsor* izgleda kao rumunjska riječ, deminutiv od *coapsa* = bedro (isp. slično prezime Tvrtkovih Vlaha *Kyćurići*, od rum. k'ičor = picior = noga; cf. Zeitschr. f. rom. Phil. XXXVIII., str. 552., 6.). Da su Vlasi onoga kraja nekada bili Rumunji, dokazuje i preostatak rumunjskoga brojenja u hrv. jeziku onih krajeva (v. o tom moj članak u Jagićevu Archiv f. sl. Ph. XXVII., str. 81. sl.). Moguće je takoder, da ime vlaha *Rathk* u gore spomenutoj listini pokazuje rumunjizirani oblik, kao *Rad, Vlad, Belk* i t. d. v. str. 308. (14.) sl. Ime se piše u istoj listini i po deklinaciji *-o, -onis: Rathkoni*. Isp. i imena krbavskih Vlaha *Brayk* i *Drask* mjesto *Brajko* i *Draško*, god. 1398., Klaić o. c. 110. sl.

[4]) Ove očito slavenske riječi nema u Bartala, Glossarium mediae et infimae latinitatis regni Hungariae. Nijesam je ni u drugim listinama našao. Ne mislim, da stoji u svezi sa *vojt* < *Vogt*, nego će biti prije iskvareno *vojvoda*. Upada u oči, da ne zavisi od *more*, kao *armigerorum*, nego je u dat. pl. kao i »nobis et nostris successoribus«, t. j. ovi Vlasi moraju služiti ne samo kao vojnici banu Seču i njegovim nasljednicima, nego još i »vojtanima« (nekakvim možda vlaškim glavarima). Sa »woytan« isp. ime Вльвьц Воитановикь i brat mu Радосавь iz Dračevice (a. 1419., Daničić, Рјечник из књ. ст. I. 147. iz Pucića, Сп. срп. str. 145., listina 259. Traže dubrovačko građansko pravo. Moglo bi biti, da su Vlasi, jer je u Dračevici bilo naselja Vlaha). Listina pokazuje tragove madžarskoga pisanja: *Maladen* za *Mladen*.